

KOMMUNISTA KÖNYVTÁRPOLITIKA.

(Második, befejező közlemény.)

XII.

A könyvtárügyi politikai megbizottak egyik legfőbb feladata volt az összes fenntartandónak kijelentett vagy ezentúl létesítendő közkönyvtárak könyv-, könyvkötés-, bútor- és kezelési nyomtatvány-szükségleteinek egységes beszerzése és elosztása. A következőkben tevékenységük ezen részét ismertetem a rendelkezésemre álló irattári adatok alapján.

A könyvszükségletet a következő intézkedésekkel vélték kielégíthetni. Mindenekelőtt április 2-án egy rendeletet tettek közzé, melyben felhívták mindazokat az olvasókat és kutatókat, akik a forradalmi kormányzótanács területén lévő bármely közgyűjteményből való könyveket két hónapnál hosszabb idő óta tartanak maguknál, hogy azokat április 20-ig szolgáltatassák vissza, különben forradalmi törvényszék elé idéztetnek. Ez talán az egyetlen rendeletük, melyet fenntartás nélkül el lehet fogadni s ha tényleg volt foganatja, úgy sok céltalanul künt levő könyvet juttatott ismét vissza jogos tulajdonosaik raktáraiba. Az irattár tanulsága szerint azonban ezt a drákói szigorúságú rendeletet csupán két könyvtár vette komolyan, a M. Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtára és a Néprajzi Osztály Könyvtára, melyek vezetősége június folyamán betérjesztette a késedelmes kölcsönzők jegyzékét. Akadt olyan intézet is, — a Természettudományi Társulat Könyvtára — mely félreértve a kivételesen elég világosan fogalmazott rendeletet, egyúttal teljesen beszüntette a további kölcsönzést, ami ellen a könyvtárügyi politikai megbizottak természetesen tiltakoztak.

Ez intézkedés rejtett célja valószínűleg az volt, hogy a szocializálásra kiszemelt könyvtárak a szocializálás pillanatában teljes egészükben jussanak a könyvtárügyi politikai megbizottak kezei közé. Erre vall a kpm. 69/9. sz. a. iktatott 24 K. N. sz. köz-

oktatásügyi népbiztossági rendelet, mely április 28-ika táján adatott ki s amely nemcsak azt mondja ki, hogy a megszűnt vagy felszámolás állapotában levő egyesületek, intézmények, társaságok könyvtárát s archívumát a hozzájuk tartozó állványokkal és egyéb berendezési tárgyakkal veszi a népbiztosság tulajdonába, hanem egyúttal a kikölcsönzött könyvek jegyzékét is bekivánja s újból hangsúlyozza, hogy a kölcsönzők egy héten belül kötelesek a náluk lévő könyvet visszaszolgáltatni.

E «megszűnt vagy a felszámolás állapotában lévő egyesületek, intézmények és társaságok» könyvtárai mellett egy másik bőséges könyvforrásnak ígérkeztek a «kezelés vagy őrizet nélkül maradt vagy bármiként veszélyeztetett magán- és családi könyvtárak», melyek köztulajdonbavételét az előbbi rendelettel egyidejűleg mondta ki a közoktatásügyi népbiztosság április 28-án 23. K. N. sz. a. kibocsátott rendelete.

Ez utóbbi rendelet, mely a veszélyeztetett könyvtárak bejelentését «mindenkinek» kötelezővé teszi, 5. §-ában egyúttal azoknak a magángyűjteményeknek az elidegenítését is lehetővé teszi, amelyek nem voltak «veszélyeztetve», s így tulajdonképen nem is voltak «köztulajdonba» vehetők. E paragrafus ugyanis kimondja, hogy «olyan gyűjtők szobáit, akik könyveiket felismerhetően könyvtárjellegű szobában helyezték el és a könyvtárügyi megbizottak igazolványával igazolják, hogy könyvtáraikat közcélra átengedték, amíg a könyvtár a helyiségekben marad elhelyezve, a lakásrekvirálás alól mentesíteni kell». E szakasz intenciója világos: arra akarta bírni azokat a könyvgyűjtőket, akik nem távoztak el lakhelyükről s akiktől ily módon az új «jogrend» értelmében nem is lehetett elvenni gyűjteményüket, hogy önként ajánlják fel azokat közcélra abban a reményben, hogy ezzel lakásuk egy részét legalább ideig-óráig mentesíthetik az elrekvirálás kellemetlenségeitől. Hogy a könyvtárügyi politikai megbizottak e föltevésükben nem is csalatkoztak, azt csakhamar beigazolták a következmények.

De a könyvtárügyi politikai megbizottak arról is gondoskodtak, hogy akiktől a lakásrekvirálás alól való mentesítés reményével sem tudják kicsikarni könyveiket, legalább gyűjteményük leg-

becesebb részét, az unikumokat állandóan nyilvántarthassák és szükség esetén «igénybevehessék», amidőn a rendelet 3. §-ában mindenkit arra köteleztek, «aki könyv vagy bármiféle nyomtatvány-unikum birtokában van», hogy ez unikumok jegyzékét a könyvtárügyi politikai megbizottaknak betérjessék. A rendeletkészítők tudományos körültekintésére jellemző, hogy a legbecesebb unikumok: a kodexek és újabkori kéziratok bejelentését elfeledték kötelezővé tenni.

A rendelet e 3. §-a nem egy hol humoros, hol megható bejelentés előidézője volt, mivel a fenntebb idézett mondatrészben a könyv szó mellől elmaradt kötőjel — valóban kicsiség a rendeletgyártás e korszakában, amikor nem egy rendelet-fogalmazvány még nyelvtani helyesség szempontjából sem állta meg a helyét — a szakasz intencióit véletlenül-e, vagy szándékosan, ki tudná megmondani, de tényleg homályossá teszi. Így NÉVAI Lajos «proletárközalkalmazott» siet bejelenteni, hogy MIKSÁTH részletfizetésre vett jubiláris kiadása és «pár kötet proletárkönyv» felett rendelkezik s könyörög, hogy ezeket hagyják meg továbbra is birtokában. Egyenesen megható GYERTYÁNYFY István az áll. Pedagógium nyug. igazgatójának a közoktatásügyi népbiztossághoz intézett beadványa, melyben valósággal könyörög, hogy könyv- és irattárát haláláig hagyják tulajdonában s jelzi, hogy gyűjteményét végrendeletileg a hazai közművelődési intézeteknek hagyta s ha a végrendelet most érvényét veszti, hajlandó erről újabban és végérvényesen végrendelkezni. «Csupán azt az egyet óhajtánám feltétlenül kikötni, hogy könyv- és irattárának az abban elhelyezett régiségekkel együtt életem végéig — tehát bizonyára már csak rövid ideig — a birtokában maradhassak.»

A rendelet 5. §-ában rejlő látszólagos előnyt több könyvgyűjtő sietett a maga számára biztosítani. A könyvtárügyi politikai megbizottak irattárának tanúsága szerint dr. TODORESZKU Gyula, dr. TOMOR Ernő és NEMÉNYI Ambrusné együttesen, FLETZER Ignác és neje, RÉVAI Ödön, BARACS Károly, KOHNER Adolf, LEDERER Rudolf és GYERTYÁNYFY István engedték át közcélra könyvtárukat, aminek fejében a könyvtárügyi politikai megbizottak megbízták

őket könyvtárunk kezelésével és felügyeletével s mentesítették könyvtárszobájukat a rekvirálás alól. Hogy ez utóbbi előnyt azonban csak ideig-óráig biztosították a könyvtárügyi politikai megbizottak, azt a LEDERER-könyvtár esete igazolja, melyet — mint fentebb láttuk — később át akartak helyezni az Emmer-féle villába. Nincs iktatva s így elintézés módja is ismeretlen dr. WÁGNER Géza 76 éves budapesti ügyvéd ama megkeresésének, melyben könyvtárszobájának a rekvirálás alól leendő mentesítését kérelmezi s cserében felajánlja, hogy könyvtáráról úgy kíván rendelkezni, hogy abból halála után a fővárosi könyvtár válogathasson.

A legtöbb könyvgyűjtő azonban tanácsosabbnak vélte egyáltalán nem jelentkezni, noha a rendelet kibocsátása előtt nem egyet megrohant dr. WALDBAUER Ilona, s akár tudós, akár amateur volt az illető, kijelentette előtte, hogy könyvtárát zár alá veszi. Így tett április 2-án KORNFELD Móriccal, akinek gyűjteményét az Egyetemi Könyvtárban akarta elhelyezni. De DIENESÉK már április 3-án figyelmeztetik WALDBAUERT, hogy KORNFELD könyvtárát, mely nincs veszélyeztetve, csak úgy lehet zár alá venni, ha azt a tulajdonos írásban felajánlja s hogy ez esetben is a könyvtár, mint Hungarica-gyűjtemény, nem az Egyetemi Könyvtárban, hanem a Múzeumi Könyvtárban helyezendő letétbe.

Különösen sok zaklatásnak voltak kitéve a magánosok, amint már láttuk, a Proletármúzeum vezetősége részéről. A könyvtárügyi politikai megbizottak, amikor egy-egy ily erőszakoskodás tudomásukra jutott, a gyűjtőknek a pártján álltak, de persze nem a méltányosság, hanem a célszerűség nevében. «Nincs semmi okunk arra, hogy a magángyűjtőket kelleténél jobban zaklassuk — írják a Proletármúzeumhoz intézett egyik levelükben, — minthogy különben is minden gazdát cserélő privát-könyvtárra ígyis-úgyis ráteesszük a kezünket. Voltaképen minden gyűjtő a köz számára dolgozik, hadd gyűjtsék minékünk tovább nyugodtan a könyvtáraikat.» Bezzeg, ha azután valamely könyvtár «gazdát cserélt», akkor legott jelentkeztek. Így történt néhai gróf SZÉCHÉNYI Béla esetében is, akinek könyvtárát minden teketória nélkül elhurcolták a könyvgyűjtő-telepre s csak nagynehezen engedték meg

gróf SZÉCHÉNYI Béla leányának, gróf TELEKI Tibornénak, hogy kiválogassa a családi vonatkozású darabokat, egy keletnélküli elismervény szerint 250 kötetet.

De nem rettentek vissza a könyvtárügyi megbizottak attól sem, hogy oly gyűjteményeket, melyek kötetszámuknál vagy összetételüknél fogva fölkellették az étvágyukat, egy kis szelid nyomással próbáljanak megszerezni a «Szabó Ervin Könyvtár» fiókjai részére. Az irattár alapján két ily esetről számolhatunk be. Az egyik május 31-én kpm. 271/9. sz. a. gróf KARÁCSONYI Jenőhöz intézett megkeresés, melyben a «könyvinségre» való hivatkozással felkéri a grófot, hogy «gyönyörű, értékes könyvtárát», mely «teljesen kihasználatlanul áll», engedje át a Szabó Ervin Könyvtárnak «fiókkönyvtár céljaira». A levélnek azonban nem volt meg a foganatja, mivel azt csak másfélhavi késéssel kézbesítette Budán a posta s akkor már gróf KARÁCSONYI Jenő «felsőbb hatósági engedéllyel» vidéken tartózkodott, ahová utánaküldték a levelet. A másik könyvtár, amelyre kivetették hálójukat, a gróf KÁROLYI Mihály egyetem-utcai palotájában levő gyűjtemény volt, melyet a volt államfő «a legnagyobb készséggel és örömmel» volt hajlandó rendelkezésükre bocsátani, de csak abban az esetben, «ha hivatalos igazolását kapja annak», hogy «a könyvtárral, melynek nem tulajdonosa, csak haszonélvezője volt, szabadon rendelkezhetik». Gróf KÁROLYI Mihály válasza, sajnos, nincs meg az irattárban s csupán azon fölterjesztés alapján ismerem, melyben gróf KÁROLYI Mihály elavult jogérzékről tanuskodó skrupulusai következtében felvilágosítást kértek a könyvtárügyi politikai megbizottak az Igazságügyi Népbiztosságtól a hitbizományok ingóságairól, hogy «azok egyszerűen köztulajdonba vétettek-e, vagy pedig van-e még fölöttük a hitbizományosnak rendelkezési joga?» Minthogy a könyvtárügyi politikai megbizottak megkeresése július 8-án kelt, döntés e kérdésben nem történt.

Ezt kiegészíti a «Könyvet a proletárnak» címszó alatt a lapokban közzétett általános felhívás, mely felhívja a burzsujokat, hogy könyveik fölöslegét adják át önként a «Szabó Ervin» könyvtárnak. E felhívásnak, melyben sokan az erőszakos rekvirálás elő-

futárját látták, megvolt a maga eredménye. Egy összesített jegyzék tanúsága szerint 46 önkéntes adakozó jelentkezett, akik néhány kötettől 3000 darabig váltakozó tételekben gyarapították a «Szabó Ervin» könyvtárat.

Ahol tényleg «elhagyott» magánkönyvtárról volt szó, ott a könyvtárügyi politikai megbizottak emberei legott megjelentek s elvitték a könyveket. Csupán egy esetben tettek kivételt e szabály alól, a Svájcban tartózkodó dr. VÁZSONYI Vilmos esetében, akinek a könyvtárára a saját maguk által felállított szabály ellenére kimondták, hogy az az általa elhagyott s mások által igénybevett lakásban hagyandó, mivel bátyja, VÁZSONYI Jenő és a VÁZSONYI Vilmossal egyazon házban lakó megbizottja, MANN Etelka felelősséget vállaltak a könyvtár rendbentartásáért és biztonságáért. Bezzeg a SZEMERE Miklós könyvtárával szemben már nem voltak ilyen könyörületesek, pedig az, minthogy SZEMERE súlyos betegen időzött Bécsben, nem volt elhagyottnak minősíthető s ezenkívül neki is volt Budapesten megbizottja, nem ugyan MANN Etelka, hanem csak ZIMMERMANN Lajos «volt» ügyvéd, aki július 26-án tiltakozott az ellen, hogy elhurcolták ügyfele 453 kötetnyi könyvét, közte a családi ereklyét képező 1661-iki díszkötésű KÁROLI-Bibliát s a *Huba vére Szemere* c. mű 150 példányát. A Bibliát, melynek kötését MIHALIK 60—80.000 K-ra becsülte s melyet a könyvtárügyi politikai megbizottak az Iparművészeti Múzeumnak szántak, ZIMMERMANN elismervényének tanúsága szerint kiszolgáltatták a tulajdonos megbizottjának, de az egész könyvtár visszaadásáról eszükbe sem jutott intézkedni.

Az «elhagyott és veszélyeztetett» magánkönyvtárak elszállítása részben a könyvtárügyi politikai megbizottak saját kezdeményezésére, részint kívülről jött följelentések alapján történt. Mindössze 7 ily kívülről jött följelentésnek van írott nyoma a könyvtárügyi politikai megbizottak irattárában. Ilyen spionszerepre vállalkoztak a Magyarországi Szocialista-Kommunista Párt, mely a nagycenki ESTERHÁZY-(?) kastély könyvtárára, a Népgazdasági Tanács, mely a ruházati hivatal szücsipari szakosztályának központi raktárában gazdátlanul heverő könyvekre, GÁBOR Emil, a *Vörös Ujság* munkatársa, aki

gróf APPONYI Rezső könyvtárára, dr. POGÁNY Kálmán művészeti és múzeumi politikai megbizott, aki a főthi gróf KÁROLYI-féle, a rákoskeresztúri gróf VIGYÁZÓ-féle és az Operaházban elhelyezett gróf KEGLEVICH-féle könyvtárakra, az orsz. lakásügyi biztos, aki LUKÁCS László könyvtárára, a gróf Karácsonyi-palotában elhelyezett radio-állomás vezetősége, mely gróf KARÁCSONYI Jenő könyvtárára hívta fel a könyvtárügyi politikai megbizottak figyelmét s végül BOGYAI Gáspár egyetemi könyvtári szolga és vörösőr, kinek követelő bejelentése következtében dr. FERENCZI Zoltán, a budapesti tud. egyetem könyvtárigazgatója május 24-én 563/19. sz. a. jelentette a könyvtárügyi politikai megbizottaknak, hogy a «IV., Szép-u. 6. sz. alatti házban SZAPÁRY Lászlónak egy állítólag nagyobb és jelentékenyebb könyvtára van elhelyezve, mely még szocializálva nincs».

A magánkönyvtárak mellett egy másik bőséges könyvforrásnak ígérkeztek a megszünt vagy felszámoló egyesületek és intézmények könyvtárai, melyek azonban csak kisebb részben jutottak el a könyvgyűjtő telepre. Egy részük ugyanis, mint fentebb láttuk, a Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárába szállítottatott be, hogy a Közgazdasági Könyvtár és Archivum anyagát gyarapítsa, mások, mint az OMGE könyvtár, meghagyattak eredeti helyükön, hogy ott átszervezve adassanak át a «köz»-nek, ami alatt természetesen a proletariátus értendő, ismét másokra a megszüntetett egyesületek helyiségeiben megtelepedő párt- és szakszervezetek tették rá kezüket, végül több könyvtárt nagy terjedelménél fogva nem voltak képesek kimozdítani eredeti helyéről.

A legérzékenyebb «veszteséget» a párt- és szakszervezetek okozták a könyvtárügyi politikai megbizottaknak, akiknek hatalmaszkodásával szemben csodálatraméltó engedékenységet tanúsítottak a különben épen nem engedékeny megbizottak. Így a Magyarországi Szocialista Párt IX. ker. szervezete a Ferencvárosi Társaskör könyvtárát, ugyane párt angyalföldi központja az Angyalföldi Demokrata Kör könyvtárát, a X. ker. Munkás- és Katonatanács a Kőbányai Kaszinó könyvtárát, a VII. ker. Munkás- és Katonatanács a VII. ker. Polgári Kaszinó könyvtárát, a Magyarországi Tanítók Szakszervezete a Bölcsészethallgatók Segítő-Egyesületének könyv-

tárát, a Társadalomtudományi és Jogi Munkások Szakszervezete az Ügyvédi Kamara könyvtárát, a Gyógyszerári Munkások Szakszervezete a feloszlott Budapesti Gyógyszerész Testület könyvtárát, a Magyarországi Közalkalmazottak Szövetsége a Magyar Tisztviselő Egylet könyvtárát, a Fodrászalkalmazottak Orsz. Szövetsége a Belvárosi Polgári Kör könyvtárát foglalta le a maga céljaira. Sőt még a Házépítő Tisztviselők Egyesülete könyvtárának is akadt új gazdája: erre úgylátszik az egyesület helyiségében székelő vörös népörség tette rá a kezét. Mind e könyvtárakból a könyvtárügyi megbizottak nem kaptak semmit — csupán a IX. ker. pártszervezet szállított be a «Szabó Ervin» könyvtárba 52 kötetet. Teljesség kedvéért megemlítem, hogy az V. ker. Szocialista Párt és Munkás-és Katonatanács szintén lefoglalta április 2-án kelt jelentése szerint a Lípótvárosi Társaskör 5—6 ezer kötetes könyvtárát s azt legott közhasználatba adta. A használat mértékéről számot adhat az a körülmény, hogy amikor a könyvtárügyi politikai megbizottak a Társaskör könyvtárát elszállították, az már csak 3102 darabból állott.

Ezenkívül több állami szerv is lefoglalta a maga céljára a szakjába vágó érdekképviseletek vagy egyesületek könyvtárát. Így a Fővárosi Malomegyesület könyvtárára a Szociális Termelés Népbiztosságának Malomipari Osztálya, a Cukoripar könyvtárára ugyanezen népbiztosság Cukoripari Osztálya, a Magyar Vámpolitikai központ könyvtárára pedig a Külkereskedelmi Hivatal tette rá a kezét. Így történt, hogy az alább közölt kimutatás szerint csupán 28 egyesület és testület könyvtára jutott a könyvtárügyi politikai megbizottak «tulajdonába».

Még kevesebb könyvanyag folyt be a könyvgyűjtő telepre a könyvtárügyi politikai megbizottak szempontjából amúgy sem valami értékes egyházi gyűjteményekből. Az említett lajstrom mindössze öt egyházi könyvtárt sorol fel, köztük a legjelentékenyebb a jezsuiták 6084 kötetes könyvtára. A két legfontosabb egyházi könyvtárnak, a piaristák székházában levő központi könyvtárnak és a ref. theologiai akadémia Ráday-könyvtárának elhurcolása e könyvtárak nagy terjedelmén akadt meg. E két modern berendezésű könyvtárt egyelőre nem voltak képesek helyükből

kimozdítani és így beérték azzal, hogy az eddigi könyvtárosokat: dr. FRIEDREICH Endre piarista tanárt, illetve HAMAR István theol. tanárt megbízták a könyvtár leltározásával, illetve őrizetével, sőt HAMAR Istvánt arra is felszólították, hogy a könyvtárt haladéktalanul nyissa meg a közönség részére. HAMAR István ez utóbbi utasításnak azonban nem felelhetett meg, mivel a IX. ker. Munkás- és Katonatanács, mely az akadémia épületét hivatali célokra lefoglalta, vörös őrséggel őriztette az épületet, mely minden bemenni szándékozót igazolásra szólított fel s emellett kijelentette, hogy a könyvtár az épületből mielőbb eltávolítandó, mert a helyiségek hivatali célokra kellene. A könyvtárügyi politikai megbízottak HAMAR István szóbeli előadását bizonyos kétkedéssel fogadták s e kételynek kifejezést is adtak a június 13-án 372/9. sz. a. a Közoktatásügyi Népbiztossághoz, valamint ÁGOSTON Péterhez, mint a Közp. Munkás- és Katonatanács elnökéhez intézett kétféle előterjesztésükben, melyben orvoslást kérnek a IX. ker. Munkás- és Katonatanács «állítólagos» eljárása ellen. Azonban a IX. ker. Munkás- és Katonatanács júl. 11-én kelt válasza beigazolta, hogy HAMAR előadása mindenben megfelel a tényeknek. Eszerint a könyvtárhelyiség kiürítéséhez tovább is ragaszkodnak, mivel enélkül sem a népjóléti osztályt, sem a pénztárt, sem az adóhivatalt, sem a számfejtést, sem a számvevőséget nem tudták kellőképp elhelyezni. Emellett az állandó erős katonai készültséget is csak zavarná az, ha idejét a látogatók igazolásával kellene elfecsérelnie. De az elutasítás legfontosabb okát ez a mondat adja meg: «nem kívánatos körülmény az sem, hogy esetleges ellenforradalmi érzelmű egyének a könyvtár látogatásának ürügye alatt órákat, napokat töltenek itt, a Munkás-Tanács helyiségében». A könyvtárügyi politikai megbízottak júl. 18-án iktatták ezt az átiratot, melyre intézkedni azonban már nem jutott idejük. Jobb belátásra birniok a gyanakvó Munkás- és Katonatanácsot aligha sikerült volna s így rá kellett volna szánniok magukat arra, hogy elvitessék a könyvtárt, amitől eddig saját állításuk szerint főleg azért húzódoztak, mivel ez a művelet kb. 50.000 K-t kitevő terhet jelentett volna s emellett megfelelő helyük sem volt az elhelyezésre. Hogy ez az állítás nem

olyan álürügy, mely talán a könyvtár épségének megmentésére irányuló törekvésüket volt hivatva leplezni, azt mindennél jobban tanusítja a könyvtárügyi politikai megbizottak júl. 4-én 574/9. sz. a. kelt átirata NIKLAI Péterhez a Ráday levél- és irattár sürgős elszállítása érdekében.

Sikerült elodázni továbbá a IV. ker. Szt. Ferencrendi zárda könyvtárának elszállítását, amire május 29-én hatalmazta fel a könyvtárügyi politikai megbizottat a IV. ker. vallásügyi likvidáló bizottság. A szállítást június 16-án vették tervbe, de páter SCHEINRICH nem adta ki a könyvtárt, mivel állítólag engedélyt kapott arra, hogy a könyvtár egy részét a rendtagok részére visszatarthatja. A könyvtárügyi politikai megbizottak ez ügyben július 2-án kértek felvilágosítást FABER Oszkártól, aki ugyanaznap a közoktatásügyi népbiztossághoz intézett egy fölterjesztést, melyben BUTYKAY P. Antal tartományi főnök ily irányú kérelmét pártolóláig tolmácsolja. BUTYKAY szerint a könyvtár merőben theologiai vonatkozású és aszketikus jellegű könyveit, illetve folyóiratait fel kellene oldani a lefoglalás alól és szétszórani a szétszóródó szerzetesáldozárok között, akik magánkönyvtárak felett nem rendelkezhetnek, mert enélkül «a szószéken való érdemleges és észszerű működhetés veszélyeztetnék». Könyvtár nélkül ugyanis lehetetlen a «hittani tételek alapos feldolgozása» s így a papok «jóformán belekergettetének» abba a lelki diszpozícióba, hogy «úgynevezett aktualitásokkal álljanak hallgatóságaik elé». Ez előterjesztésről FABER július 12-én a könyvtárügyi politikai megbizottakat is értesítette, mint-hogy azonban a közoktatásügyi népbiztosság az előterjesztést csupán július 21-iki kelettel tette át a könyvtárügyi politikai megbizottakhoz, ezeknek már az iktatására sem jutott idejük.

Mennyivel szerencsésebb volt a pesti izraelita hitközség, melynek 6816 kötetes könyvtárát csupán július 4-én jutott eszébe «köztulajdonba venni» ELEK Jánosnak, a VII. ker. vallásügyi likvidáló biztosnak, aki a könyvtárt lepecsételte s kulcsát a VII. ker. Munkás- és Katonatanács elnökének átadta. Az erről szóló jelentést július 22-én iktatták a könyvtárügyi politikai megbizottak s épen nem siettek átteni FEJEShez, mint a IV. ker.

vallásügyi likvidáló biztos előbb említett jelentését, hanem ENYVVÁRI-nak, a hivatal derék cunctatorának adták ki véleményezés végett.

Állami könyvkészletre csupán egyre sikerült a könyvtárügyi politikai megbízottaknak rátenniök a kezüket: a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége könyvkészletére, melynek elhurcolását maga MIHALIK József sürgette ki május 28-án 289. sz. a. kelt iratában, «mert a nagy halom könyv szállításra előkészítve, hivatali helyiségeink tetemes részét annyira elfoglalja, hogy a hivatalos teendők elvégzésében is akadályozva vagyunk». Ez az indokolás azonban alig állja meg a helyét. Egy két raktárhelyiségből és hat szobából álló hivatalban mindig jut annyi hely, hogy öt tisztviselő kényelmesen elvégezhesse a munkáját, anélkül, hogy ki kellene szolgáltatni az állam tulajdonában levő könyveket, amelyek sem «veszélyeztetve», sem «elhagyatva» nem voltak s amelyek átadását a főfelügyelőség hivatalának tényleges felszámolásáig el lehetett és el is kellett volna odázni. E felszámolásra tudvalevőleg nem került a sor, hiszen az Orsz. Könyvtárügyi és Bibliografiai Intézet létesítése csupán a július 30-án életbelépett szervezési szabállyal perfektuáltatott s még akkor is hátra volt a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége múzeális szerepét átvevő szervezet szervezőbizottsága, ami szintén néhány heti haladékot jelentett volna. Igaz, a Főfelügyelőség és Tanács könyvvállományát darabszám szerint visszakapta, de megállapítást nyert, hogy száznál több az átadáshoz készült leltárban szereplő munkát elvittek belőle s a hiányt, úgy látszik, idegen anyaggal pótolták a visszaadás alkalmával. Az elsikkadt kötetek pénzértéke ma több ezer koronát jelent, amihez még hozzászámítandó a könyvek elvitelekor és visszahozatalakor fölmerült óriási fuvar költség, melyet egy kis halogató politikával s ez az egyetlen politika, mely a vezető állásban levők helyénmaradását a kommunizmus jogtalan uralma alatt mentheti, könnyen ki lehetett volna kerülni.

A könyvgyűjtő és elosztó telepre beszállított könyvtárakról egy kelet- és iktatószámnélküli kimutatás nyomán a következő áttekintéssel szolgálhatok:

I. Magánkönyvtárak :

	drb	
1. Gr. Hunyadi	1.124	
2. Néh. Vida Lajos	903	
3. Gr. Zselénszky Róbert... ..	1.665	
4. Gr. Bethlen	278	
5. Gr. Zichy János	2.141	
6. Weixelgärtner	8.155	
7. Br. Ullmann Adolf	2.088	
8. Gr. Wenckheim	858	
9. Wellisch Antalné	126	
10. Bálvány-u. Orsz. Lakásbiztosság (zárl. osztály)	2.124	
11. Hajó-u. Orsz. Lakásbiztosság (zárl. osztály) ...	1.196	
12. Gr. Széchenyi Béla... ..	2.245	
13. Cziráky Lujza grófnő	549	
14. Szemere Miklós... ..	624	24.076

II. Egyesületi könyvtárak :

	drb	
1. Park Klub	1.184	
2. Lipótvárosi Kaszinó	669	
3. Tiszti Kaszinó	12.550	
4. Turán	6.846	
5. Orsz. Kaszinó... ..	8.622	
6. Józsefvárosi Kör	2.910	
7. Lipótvárosi Társaskör... ..	3.102	
8. Ügyvédi Kör	1.652	
9. Kereskedő-ifjak	1.873	
10. Terézvárosi Kaszinó... ..	1.296	
11. Katholikus Kör	921	
12. Központi Demokrata Kör	1.359	
13. Erzsébetvárosi Kör	1.893	
14. Orsz. Iparegyesület... ..	12.410	
15. Vegyiparosok Orsz. Szövetsége	850	
16. Regnum Marianum... ..	892	
17. Kath. Tisztviselőnők Otthona	921	
18. Orsz. Kath. Szövetség	20	
19. Orsz. Kath. Legényegylet	986	
20. VIII. ker. Munkásotthon	4.450	
21. Krisztinavárosi Kaszinó	720	
22. Bpesti I. ker. közjót. egyesület	2.144	
23. Bpesti Árú- és Értéktőzsde kvtt... ..	2.044	
24. III. ker. Demokrata Kör	1.491	
25. Kath. Népszövetség	507	
26. Pesti Lloyd Társulat	1.893	
27. Magyar Zsidó Múzeum	139	
28. Sebesültek könyvtára	5.943	80.277

III. Egyházi könyvtárak:

	drb	
1. Sacré-Coeur könyvtár... --- --- --- --- ---	229	
2. Cisterciák tanári könyvtára... --- --- --- --- ---	3.044	
3. Jézus társ. rend könyvtára --- --- --- --- ---	6.084	
4. Anna kollégium --- --- --- --- ---	98	
5. Norbertinum... --- --- --- --- ---	5.060	14.515

IV. Állami gyűjtemények:

1. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége könyvkészlete --- --- --- --- ---	24.356
Összesen --- --- --- --- ---	143.224

kötet, amihez még 820 drb hangjegy s igen sok «számlálatlan» vagy kilószám lemért folyóirat és apróbb füzet járult. Így pl. WEIXELGÄRTNERTŐL 600 kg folyóiratot hurcoltak el. E kimutatás azonban aligha teljes. Így pl. a Lakásbiztosság július 9-én felhatalmazta a könyvtárügyi politikai megbizottakat, hogy szállíttassák el gr. APPONYI Rezső könyvtárát s ők valószínűleg eleget is tettek e felhívásnak. Épügy nem szerepel a kimutatásban gr. SZAPÁRY László 1500 kötetre becsült könyvtára sem, melyet június 3-án kértek el a könyvtárügyi politikai megbizottak a Lakásbiztosság zárlati osztályától.

De ha az elkommunikált könyvtárak könyvkészletének végső darabszámát nem ismerjük is egészen pontosan, annyit ez adatok alapján is következtethetünk, hogy a könyvek ellen intézett ezen rablóhadjárat eredménye távolról sem elégíthette ki a könyvtárügyi politikai megbizottak felcsigázott várakozását.

A könyvtárügyi politikai megbizottak azonban nem jöttek zavarba: volt még egy másik forrásuk is, amelyről úgy vélték, hogy bővebben fogja ontani az ő szempontjukból «értékes» könyvanyagot. E forrás a kiadók, könyvkereskedők és antikváriusok «rejtett készletei» voltak, amelyeket a közoktatásügyi népbiztosság május 5-én 25. K. N. sz. a. kibocsátott rendelete nyitott meg előttük s amelyekről valóságos csodákat vártak. A csalódás itt sem maradt el, jöllehet e rendelet alapján követték el egyik leghallatlanabb merényletüket a szabadkereskedelem és a magántulajdon elve ellen.

A rendelet 2. §-a meghagyja, hogy az összes könyvkiadó-cégek raktárjegyzéküket a rendelet keltének időpontjáig kiegészítve, 2—3 példányban terjesszék be 6 napon belül a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsa szocializáló bizottságához a rendelkezésre álló kötött és füzött példányok számszerű kitüntetésével. A 6. § pedig elrendeli, hogy a könyvkereskedők és antikváriusok oly művekről, melyeknek példányszáma tizet meghalad, leltárt készítsenek s azt ugyancsak 6 napon belül terjesszék be a 2. §-ban említett bizottsághoz. A rendelet ellen vétők természetesen «forradalmi törvényszék elé kerülnek». (L. *A Tanácsköztársaság Könyvtárügye*. I. sz.)

Miként a könyvtárügyi politikai megbizottaknak egy július hó 28-áról 842/9 sz. a. keltezett, de ki nem adott jelentéséből kiderül, a könyvtárügyi politikai megbizottak a kiadók által beszolgáltatott leltárak alapján tényleg kijelölték a könyvtárak részére felhasználható könyveket, megállapították a szükséges példányszámot s eszközölték a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsa hozzájárulásával a megrendeléseket. A könyvtárügyi politikai megbizottak gazdálkodására különösen jellemző, hogy a szükséges példányszámokat meg tudták állapítani akkor, amikor még egyáltalán nem állapodtak meg arra nézve, hogy tulajdonképen hány könyvtárt fognak létesíteni! A jelentés napjáig 115 cég leltára érkezett be és dolgoztatott fel, e leltárak összesen 33.440 mű (kötet) 22,664.012 példányát tüntették fel s ebből megrendeltek 5065 művet (kötetet) 1,120.197 példányban. Vagyis a megrendelt művek száma a leltározott művek számának 15,01%-át, a megrendelt példányszám pedig a leltározott példányszám 4,97%-át teszi. Ez adatok elbírálásánál a jelentés szavai szerint «figyelembe veendő, hogy a leltárakban kimutatott mű (kötet) számból jelentékeny számú mű (kötet) már csak kevés példányban volt meg és így azokból csupán kevés példány volt megrendelhető, holott a közkönyvtárak szükséglete jóval nagyobb lett volna, viszont a leltárakban igen nagy számban felvett és megrendelésre alkalmatlan füzetek, naptárak, térképek és egyéb selejtek a leltári kimutatók számait és a leltári és megrendelési művek (kötetek) és pél-

dányok számarányát nagy mértékben befolyásolják». A jelentés mellékletéből kiderül, hogy a legnagyobb «megrendelés»-ben az Athenaeum (2890 mű 4,331.960 példányából 629 mű 129.869 példány), a Franklin-Társulat (5502 mű 3,923.097 példányából 1762 mű 371.285 példány), a Lampel R. és fiai (2458 mű 3,670.541 példányából 1178 mű 335.247 példány) s a Singer és Wolfner-cég (2353 mű 2,270.059 példányából 249 mű 46.163 példány) részesültek. Az Élet 83 kiadványából egyet sem, a Táltos 22 kiadványából csupán kettőt érdemesítettek megrendelésre, míg a Nyugat 21 kiadványa 17.020 példányából mind a 21 kiadvány 4387 példányára volt szükségük.

Hogy a 115 cégtől megrendelt 1,120.197 kötetből a proletárdiktatura végéig mennyit szállítottak be tényleg a könyvgyűjtő telepre, arról mindennemű kimutatás hiányzik. De hogy a beszállítás csak húzódozva folyt, az több iratból joggal következtethető. Habár a könyvtárügyi politikai megbizottak, SZABADOS Sándor felhatalmazására hivatkozva, május 17-én 157/9. sz. a. a nagyobb cégeket jónak látták figyelmeztetni, hogy amíg a raktárbejelentések alapján a közkönyvtárak szükségletei biztosítva nincsenek, addig sem a Népszava-könyvkereskedés, sem más terjesztő vállalat részére rendeléseket nem szabad teljesíteniök, a rendelésekre máskor oly éhes könyvkiadók vagy egyáltalán nem, vagy csak immel-ámmal teljesítették ezeket az üzleti praxisukban valószínűleg egyedül álló s reméljük, egyhamar aligha ismétlődő rendeléseket. Egy júl. 14-iki kimutatás szerint addig az időpontig csupán 6 kiadótól érkezett be 208.874 drb s ebből is 202.780 drb a Sajtótermékek Tanácsának (Népszava) a fentebbi kimutatásban nem is szereplő propaganda-füzete. Marad tehát 5594 drb, vagyis a megrendelt 1,120.197 példánynak nem egész fél százaléka. A végső eredmény valamivel kedvezőbb volt. A telep likvidáló biztosának jelentése szerint a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsa Terjesztési Osztályától 373.000 drb, a könyvkereskedők raktáraitól pedig kb. 36.400 drb folyt be a gyűjtőtelepre. Már június 20-án panaszolja a gyűjtőtelep vezetősége, hogy a Franklin-Társulat a nála jún. 7-én és jún. 16-án megrendelt könyvek egy

részét nem tudta beszállítani, mivel ezek állítólag elfogytak. Hasonló kifogással élt POLITZER Zsigmond a nála megrendelt művek minden egyes darabjára. A Révai—Universitas cég pedig, mely már az első megrendelés nagyrészét sem szolgáltatta be, a második megrendelés teljesítését megtagadta azzal, hogy fölmentést kér a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsától. A Gyűjtőtelepnek egy július 19-én kelt nem kevésbé érdekes átirata a hasonló kudarcok egész sorát tartalmazza. A GRILL, HORNYÁNSZKY, PETŐFI és KERTÉSZ József cégektől semmit sem szállíthattak be, mert ezeket likvidálták és kiadványaik a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsa terjesztési osztályába kerültek, a Patria a rendelést nem teljesíthette, mivel kiadványaira a közoktatásügyi népbiztosság VII. ügyosztálya és a földművelési minisztérium (*sic*) is igényt tart. LANTOS Adolf, RANSCHBURG Gusztáv, Urania-kiadó és az ACZÉL Testvérek cég azért nem teljesíthetik a szállítást, mivel a rendelést állítólag nem kapták kézhez. Az Athenaeum és a Franklin-Társulat pedig még a leltárkészítéssel van elfoglalva s így még határidőt sem tűzhet ki a szállítás megkezdésére. Nyolcvanhat kiadó, köztük a M. Tud. Akadémia, az Eggenberger-cég, a Légrády Testvérek, a Közp. Statisztikai Hivatal stb. azzal igyekezett elodáznai a megrendelésnek még csak a lehetőségét is, hogy még július 24-ig sem terjesztette be a 6 nap alatt beterjesztendő leltárt. Ez azonban, legalább a M. Tud. Akadémia részéről kárba veszett fáradság volt, mivel a könyvtárügyi politikai megbizottak, akik pedig ahhoz a körhöz tartoztak, amely az Akadémia munkásságát csak kicsinyelni tudta, július 2-án kijelentették, hogy az Akadémia könyvkiadó-vállalatának összes darabjait 3—3 példány kivételével látatlanban «megvásárolják». Nincs minden érdekesség nélkül, hogy a könyvtárügyi politikai megbizottak jún. 16-án több késedelmes könyvkiadó során a Népszavát is kénytelenek megintetni «a következményekre való figyelmeztetéssel», hogy leltárát a «legsürgősebben» adja be.

Ily nagyfokú amerikázás láttára nem csoda, hogy a könyvtárügyi politikai megbizottak ott is gyanakszanak, ahol szándékaik megvalósítását a pusztá valóság akadályozta meg. Tájékozatlan-

ságukban meggyanusítják a Természettudományi Múzeumok és Társulatok Direktóriumát, hogy a Természettudományi Társulat kiadványainak meglévő példányszámát illetőleg hamis adatokkal szolgált. LEIDENFROST Gyula aug. 1-én kelt 196/9. sz. iratában önérzetesen tiltakozik a direktóriumra nézve «sértő és méltatlan vád ellen». «A Direktorium a Közoktatásügyi Népbiztosság egyik hivatalos szerve, — úgymond — mely a népbiztosság egy másik szervét nem fogja valótlán állításokkal félrevezetni.» Valóban csodálnunk kell, hogy az «ország könyvtárügyének és a könyvtárakkal összekötött tudományos kutatásnak és népnevelő munkának» e legfőbb vezetői még azt sem tudták, hogy a Természettudományi Társulat kiadványainak nagyrésze teljesen elfogyott s ami még megvan belőlük, az is «mindössze néhány példányban van még raktáron». Talán még sajátosabb, hogy az általuk oly hévvel szolgált proletárdiktatura egyik legdicsőbb tettéről sem volt tudomásuk, amelyről pedig az egész város felháborodással suttogott: a Szent-István-Társulat kiadványainak a megsemmisítéséről. Ezt a dicső tettet július 5-én jelentette be az érdekelt könyvkiadó hivatal s valódiságát még júl. 28-án is kétségbevonták a könyvtárügyi politikai megbizottak a Közoktatásügyi Népbiztossághoz intézett fölterjesztésükben, amelyben «az állított tény megtörténte iránt» sürgős vizsgálat elrendelését kérték. Valami nagy megrendelés különben sem érte volna a Szent-István-Társulatot. A fölterjesztés-fogalmazványhoz csatolt nyomtatott kiadványjegyzék tanúsága szerint a Társulat saját kiadványaiból csupán 3, a nála bizományban lévőkben pedig mindössze 4 munkát szándékoztak megrendelni.

A könyvkereskedőknél és antikváriusoknál levő 10 példányon felüli készletekről beterjesztett jegyzékek számáról a könyvtárügyi politikai megbizottak irattára nem nyújt tájékoztatást. A már idézett júl. 28-iki előterjesztés erre nézve csak annyit jegyez meg, hogy e jegyzékek alapján a megrendelések még folyamatban vannak. Kovács Ödönnek, a könyvleltározási osztály vezetőjének egy összefoglaló jelentése szerint, mely július végén készült, a kiadótól és könyvkereskedőtől összesen 125 leltár érkezett be, ami,

levonva belőle a kiadókra nézve fentebb kimutatott 115 leltárat, csupán 10 könyvkereskedői leltárt ad. Minthogy azonban e 115 könyvkiadó közt számos sortiment-kereskedő van, nem lehetetlen, hogy ezek a kereskedésükben raktáron tartott idegen kiadványokat saját kiadványaikkal közös lajstromban mutatták ki.

A könyvtárügyi politikai megbizottak, mivel a legértékesebb könyvanyagot a könyvkereskedők és antikváriusok tíz példányon aluli készleteiben sejtették, «repülő bizottságokat» szerveztek, melyek bejárták a hosszú ideig zárva tartott könyvesboltokat s kiválogatták a szerintük közkönyvtári célokra alkalmas anyagot. A július 28-iki jelentés szerint e bizottságok kb. 25.000 kötetet válogattak ki. A válogatás költségei pedig a megbizottak pénztári kezelését vizsgáló bizottság kimutatása szerint 24.657 K-t tettek, ami épen nem olcsó. Összesen 4 ily repülő bizottságot alakítottak, amelyek közül az első dr. SZABÓ Sándor, a második dr. DRESCHER Pál, a harmadik MARSCHOVSKY és a negyedik, mely az antikváriusokat járta be, ENYVVÁRI Jenő vezetésével működött. A bizottságokba a nagyobb közkönyvtárak tisztviselőit rendelték ki. A válogatás, a május 16-án kelt utasítások szerint, polcról-polcra, illetve a kereskedő katalogusa alapján történt, ez utóbbi mód azonban csak akkor volt megengedve, ha a kereskedő garantálta, hogy katalogusa a könyvanyaggal össze van olvasva. A magyar anyagot kiadók szerint, a külföldit betürendben kellett csoportosítani. A magyar könyvekről felvett jegyzék revideálásra a könyvtárügyi politikai megbizottak elé került, míg a külföldi anyagot nem a gyűjtőtelepre, hanem a Városi Könyvtárba kellett szállítani. Úgy látszik, e bizottságoktól függetlenül működött az a bizottság, amelynek tagjai részére a közoktatásügyi népbizottság május 21-én kért igazolványt, hogy a könyvkereskedők anyagát a tudományos könyvtárak szempontjából átvizsgálják. A névsor a következő: 1. SCHMIDT József, egyetemi tanító. 2. Dr. ERNST János, egyet. tanársegéd. 3. Dr. ROTTMANN István, egyet. tanársegéd. 4. Dr. RADOS Gusztáv, műegyetemi tanító. 5. MATTYASOVSKY János műegyetemi könyvtártiszt. 6. Dr. VICTOR Pál, 7. Dr. KÖNIG Dénes, 8. Dr. Szücs Adolf, egyetemi m.-tanítók. 9. Dr. CZAKÓ

Ambró, paedagogiumi tanító. 10. Dr. LEIDENFROST Gyula, Erzsébet-nőisk. tanító. 11. Dr. ORTVAY Rudolf és 12. Dr. RÉVÉSZ Géza, egyet. tanítók. 13. Dr. POLÁNYI Mihály, egyet. m.-tanító. 14. Dr. BIBÓ István, 15. KÖRÖSI Henrik és 16. ACKERMANN Adrienne, a közoktatásügyi népbiztosság előadói.

A könyvtárügyi politikai megbízottak egy iktatószám és keletnélküli táblázatos kimutatása az első 3 csoportba sorolt cégeket tünteti fel, rovatokkal a «vásárolt» külföldi és «lefoglalt» magyar anyag kötetszámára. Eszerint az I. csoportnak kiosztott 22 üzletből 16-nál vettek igénybe 10.536 kötet külföldi és 4725 kötet magyar anyagot; 7 üzletnél azt is kitüntették, hogy az igénybevett anyagból 929 az antikvárpéldány, 2 üzletnél a külföldi anyag értéke 656034 K-ban, s egynél a magyar anyag értéke 63010 K-ban van megállapítva. A II. csoportnak kiosztott 26 üzlet részéről nincsenek a kimutatásban közelebbi adatok, míg a III. csoportnak kiosztott 34 üzlet közül csupán egyetlen üzletnél mutattak ki 49 magyar könyvet 44940 K értékben.

Egy másik, ugyancsak kelet- és iktatószám nélküli lajstrom 40 könyvkereskedőt és antikváriust sorol fel, akik közül 36-an beszállítottak 14.029 új és 518 antikvár németnyelvű kötetet, amiből 133 kötetet remittáltak. A legnagyobb tételekkel Lampel Róbert (2928 kötet), Kis Adolfné (1921 kötet), Magyar Könyvkeresk. r.-t. (1586 kötet) és Rózsavölgyi és Társa (1366 kötet) cégek szerepelnek.

Petsze a szállítás itt sem ment simán. Különösen az antikváriusok fejtettek ki csöndes, de annál sikeresebb ellenállást. A gyűjtőtelep vezetősége július 25-én azon panaszkodik, hogy az antikváriusok a legfoglalt anyag szállításának időpontját nagyon kitolják s kéri azok megintését. Így a Nemzeti Antikvárium be van csukva, mert a tulajdonos állítólag beteg; LUKÁCS Jenő hetek óta zárva tartja boltját, mivel a vasredőny állítólag elromlott; LANTOS Adolf szintén bezárta üzletét. Hasonló panaszok merültek fel MARTOS Adolf és KOHN Emil ellen, akik a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsa engedélyével augusztus 2-ig zárva tartják üzletüket. Valamennyiüknél szerencsésebb ötlete volt WEINGARTEN A. M.-

nek, aki kisütötte, hogy ő ukrajnai állampolgár s ez alapon a könyvtárügyi politikai megbizottak július 15-én kilátásba is helyezték, hogy Bibliografiai Intézet c. könyvkereskedését a lefoglalások alól mentesítik, föltéve, hogy külföldi állampolgárságát okmányokkal igazolja.

A kiadóktól, könyvkereskedőktől és antikváriusoktól igénybe vett könyvek árát a könyvtárügyi politikai megbizottak, úgy lát-szik, megtéríteni szándékoztak, de korántsem a proletárdiktatura által megszabott új árak alapján. A hazai kiadványok árát tudva-levőleg tankönyveknél 50, tudományos könyveknél 100 és szép-irodalmi műveknél 150%-kal emelték fel. Ezzel szemben a könyvtárügyi politikai megbizottak július 29-én arra kérték VARGA Jenőt, hogy a közművelődési könyvtárak részére a kiadóktól megrendelt könyvek árát a régi ár 40%-ával számlázzák. Nem csoda, hogy a kiadók oly lanyhán teljesítették a szállításokat. A könyvtárügyi politikai megbizottak azt a kérdést is tisztázni óhajtották, vajjon a német és francia könyveket a márka és frank régi vagy új árfolyamán kell-e számlázni. E kérdésben két vélemény állt szemben. Az egyik szerint a könyveket az új árákkal kell számlázni, a másik szerint pedig ugyanoly értékkel és összeggel, amely értékkel a cégek annak idején megszerezték a könyveket. Döntésre azonban nem került már a sor.

A magán- és egyesületi könyvtárak, a könyvkiadók, könyvkereskedők és antikváriusok készletei mellett a könyvtárügyi politikai megbizottak a közkönyvtárak duplumanyagára is szemet vetettek, melynek központi kezelése különben már régebb idő óta fölmerült a könyvtári szakkörök gondolatvilágában. Ez ügyben május 22-én 184/9. sz. a. bocsátották ki első körlevelüket, melyben a könyvgyűjtőtelep életbeléptetéséig megtiltották a közkönyvtáraknak kettős példányaik eladását vagy cserélését. Május 31-én 268. sz. a. tudatták a közkönyvtárakkal, hogy a Gyűjtőtelep, ahol duplumanyagukat egyesíteni fogják, életbeléptet s kéri a duplumok számszerinti feltüntetését és katalógusát. Összesen 13 válasz érkezett e felhívásra, ezek ketteje, a Szabadalmi Hivatal és a Magyar Technológiai Iparmúzeum könyvtárát, nemleges, míg a

Közgazdasági Főiskola siet kijelenteni, hogy csekély számú többes példányait nem nélkülözheti. Duplumjegyzéket csupán a M. Természettud. Társulat és az Orsz. Chemiai Intézet könyvtára küldött. A József-műegyetem könyvtára azt jelentette, hogy a többes példányok összeírása folyamatban van; a M. Nemzeti Múzeum Növénytára azzal odázta el a kérdést, hogy duplumaiból előbb az egyetem növényrendszertani és növényföldrajzi intézete fog válogatni; a Tud. Akadémia Könyvtára kijelentette, hogy több ezer kötetet kitevő duplumanyagáról munkaerő hiánya miatt nincs módjában katalógust készíteni, míg az Orsz. Széchényi Könyvtár 25.000 kötetre becsült többes példányainak feldolgozására 25.000 K és 30.000 cédula kiutalását kéri. A könyvtárügyi politikai megbizottak könyvbeszerzési akciójának ez a része tehát teljesen dugába dőlt.

Ugyanilyen kudarccal végződött május 31-én 269/9. sz. a. kibocsátott körlevelük, mely úgy látszik az Emmer-könyvtárból kifolyólag készült s amelyben a könyvtárügyi politikai megbizottak felszólították a közkönyvtárak vezetőit, értesítsék őket «oly magánkönyvtárak felajánlásáról, melyek ajándékozás vagy végrendelkezés folytán hárultak a könyvtárra, mert sok esetben épen ezen a módon jutnak a könyvtárak oly közvagyonhoz, melyek (*sic*) csak ballasztot jelentenek, vagy amelyeket kellően kihasználni nem tudnak és pusztá kegyeleti okokból nem utalnak át megfelelőbb gyűjteménynek». E körlevélre mindössze egy válasz érkezett, még pedig MIHALIK Józseftől, aki siet bejelenteni, hogy a Tolnavármegyei Múzeum letétként a Főfelügyelőségénél helyezte el a «Garay János-féle könyvtár végrendelkezés folytán (*sic*) szerzett anyagát» s utasítást kér, hogy a szóban forgó anyagot továbbra is megőrizze-e, vagy pedig beszállítsa a könyvvelosztó telepre. DIENESÉK azonban nem reflektáltak a Tolnavármegyei Múzeum tulajdonára s válaszukban kijelentették, hogy ezt az anyagot csak abban az esetben vitetnék el, «ha jelenlegi helyén alkalmatlan, útban van».

Ezen erőszakos könyvbeszerzési módok mellett a könyvtárügyi politikai megbizottak a könyvvásárlás régi módját sem

mellőzték. Így jún. 4-én a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsa terjesztési osztályánál 2000—2000 példányban megrendelték a Közoktatásügyi Népbiztosság és a Szocialista Párt eddig megjelent s ezután megjelenendő összes kiadványait az apró nyomtatványok kivételével. Július 19-én és 21-én két egymásnak némileg ellentmondó megrendelés-tervezet pedig a proletárdiktatura alatt megjelent folyóiratokról szól. Az utóbb készült rendelés *A munka* 50, a *Darwin* 200, az *Ifjú proletár* 200, az *Internacionale* 100, a *Ma* 100, a *Nyugat* 100, a *Proletárjog* 25, a *Szociális Termelés* 50, a *Természet* 200, a *Természettudományi Közlöny* 100, az *Új Idők* 100, az *Új Világ* 200 és a *Vasárnapi Ujság* 100 példányáról szól. Július 28-án pedig az iránt akartak előterjesztést tenni a közoktatásügyi népbiztosságnak, hogy ifj. NAGEL Ottó könyvkereskedő egész csödtömege vétessék meg 150.000 K-án.

Egységesen akarták megszervezni a külföldi könyvek vásárlását is és e célra GERGELY Rezső, a Grill-cég üzembiztosa ajánlotta fel szolgálatait, aki június 5-én 100—120.000 Mk-t kért a vásárlások céljaira. Végleges intézkedés azonban ez ügyben nem történhetett, mivel csupán július 28-án készült el a könyvtárügyi politikai megbizottak átíratja a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsa könyvkiadó-üzemeket szocializáló osztályához, melyben e célra 110.000 Mk kiutalását kérik, természetesen a «Grill-cég számlaköveteléséből». A könyvtárügyi politikai megbizottak különben már június 3-án intéztek panaszos fölterjesztést VARGA Jenőhöz, melyben feltárják előtte, hogy tudomásuk szerint különféle intézetek külföldre, pl. Wienbe küldenek megbizottakat nagyösszegű könyvvásárlás végett s kérték intézkedését «a külföldi könyvvásárlás egységesített megszervezésére», mivel egyrészt «az ilyen rendszertelen vásárlások nem az illetékes külkereskedelmi szervezetek útján történnek, másrészt a valóságnál nagyobbak látszó keresletet teremtenek, az árakat felhajtják». Hogy azonban a vádaskodásnak legalább a közkönyvtárakat illetőleg nem volt semmi alapja, az kiderül egy később kibocsátott kérdőívre beérkezett 17 feleletből, amely szerint e könyvtárak egyikének sincs külföldön megbizottja. E kérdőív azonkívül az egyes könyvtárak

külföldi összeköttetéseire, könyvszükségletére és tartozásaira nézve kér adatokat. Legérdekesebbek a külföldi tartozások pontjára adott feleletek. E téren a volt Szabó Ervin Könyvtár és az Orsz. Széchényi Könyvtár vezetnek. Amannak 6502'89 Mk (—3893'53 K), 8475'98 svájci fr (—5397 K) és 6348'74 holl. frt, emennek pedig 7311'20 K, 6240'23 Mk és 7131'65 svájci fr. tartozása volt.

A különböző utakon és módokon szerzett vagy szerezni szándékolt könyvanyag elraktározására a könyvgyűjtő és elosztó telep szolgált, amely a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsának volt egyik a könyvtárügyi politikai megbízottakkal szoros kapcsolatban álló osztálya. E célra május elején lefoglalták a volt központi zálogház Kinizsy-utcai épületét. A helyiség felszereléséhez május 14-én az Orsz. Butorelosztó Hivataltól «mintegy 1000 folyóméter könyvállványt», a Közoktatásügyi Népbiztosság gazdasági hivatalától pedig «3 íróasztalt, hosszú asztalokat, 15 széket és több száz folyóméter bárminő könyvállványt» kértek. E megkeresésük azonban — úgy látszik — eredményre nem vezetett, miért is május 21-én terveket és költségvetést kértek a Szociális Termelés Népbiztossága faipari osztályától a megrendelendő állványokról és május 28-án VARGA Jenőtől elkérték a zálogház pincéjében elraktározott irodai butorokat és toló kézikocsikat. Az állványok megrendelésére azonban nem került a sor, mivel közben elfoglalták a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsa Terjesztő Osztálya által a zálogház emeletén igénybevett helyiségeket, melyek már fel voltak szerelve állványokkal. A butort illetőleg május 23-án újból megkeresték a butorelosztó hivatalt s hatalmasan megnőtt étvággal «egyelőre» 60 íróasztalt, 60 széket, 10 írógépet, 5 szekrényt és 1 külön íróasztalt igényeltek a Gyűjtőtelep irodája részére. Az épület teherbírásának megállapítására pedig május 29-én kérték fel az Építési Direktóriumot. Jellemző a diktatura ügymenetének gyorsaságára, hogy az Építési Direktórium csupán július 7-én közölte velük, hogy a Zálogház régi részében az állványokra csupán 1 m magasságban szabad könyveket rakni.

A Telep működését május 26-án kezdette meg s üzemi

költségeire a Népbiztosság 50.000 K-t utalt ki dr. DIENES László kezeihez, minthogy azonban az összeg «tekintélyes részben» a Szabó Ervin Könyvtár fiókhálózatába tartozó közművelődési könyvtárak «szervező költségeire» adatott ki, már június 12-én újabb 150.000 K kiutalását kérték. A költségek egyre emelkedtek s DIENES már jún. 24-én jelentette a népbiztosságnak, hogy a heti költségek 20.000 K-ra rúgnak. Tizenhat nap mulva kelt előterjesztésében pedig a júliusi költségeket 150.000 K-ban irányozta elő. E tanulságos jelentés szerint a telep kiadásai május 26-ától június végéig 92.508'84 K-t tettek, mely összeg a következőképp oszlott meg:

Irodai munkások munkabére	46.912'12 K
Segéd « «	20.479'01 «
Irodai kellékek	1.746'61 «
Betegségélyező	861'30 «
Berendezés	100'— «
Fuvardíj	20.047'— «
Együtt	92.508'84 K

A júliusra kért 150.000 K pedig a következő tételek szerint irányoztatott elő:

Irodai munkások fizetése (új kataszter szerint) kb.	62.000 K
Segéd « «	26.000 »
Beszerezések... ..	5.000 «
Előre nem láthatók	13.000 «
Fuvar költségek	44.000 »
Együtt	150.000 K

A könyvtárügyi politikai megbizottak számításának realitására különös világot vet az a körülmény, hogy egy 2 nap mulva, július 12-én kelt előterjesztés a 150.000 K-át már a következőképp osztja fel:

Hetifizetések (egy vezető, 51 irodai és 21 segéd- munkás)	99.100 K
Irodaszerek... ..	8.000 «
Telefon	500 «
Fuvarozás (állandóan 3 kocsi 6 lóval)	24.000 «
Előre nem látott kiadások	18.400 «
	150.000 K

Akár az első, akár a második költségvetési irányzatot tekintjük is, annyi kétségtelen, hogy a folyton hangoztatott «gazdaságos» könyvbeszerzés e telep útján épen nem volt keresztülvihető, ami ily rendkívül nagyszámú személyzet mellett nem is lehetett másként. Érezte ezt KÖHALMI Béla is, aki augusztus 5-én, amikor még úgy vélte, hogy fenntarthatja pozícióját, elrendelte a telep vezetőségénél, hogy a segédszemélyzetnél 50%-os, az irodai személyzetnél pedig 33%-os redukciót vigyen keresztül, majd meggondolva a dolgot, általában felére kívánta leszállítani a létszámot.

A Telep vezetője aug. 2-ig FEJES Sándor, az Athenaeum tisztviselője volt, akinek tapintatos eljárásának köszönhető, hogy a nagy üzemköltségeken kívül a Telep nagyobb károkat nem okozott. A könyvtárügyi politikai megbizottak ugyanis július 9-én 612/9. sz. a. kelt rendelettel utasították a Telep vezetőségét, hogy selejtezzék a magánosoktól és egyesületektől elhurcolt könyvanyagot. A kiselejtezett művek a rendelet szerint két csoportba voltak osztandók: a makulaturára ítélt könyvek és az értékesítendő könyvek csoportjába. A megtartott anyagot pedig az egyedül boldogító tizedes rendszer alapján szakokba osztva kellett volna felállítani, a szépirodalom kivételével, mely a következő négy csoportot adta volna: *a)* regények, elbeszélések, *b)* színművek, *c)* költemények, *d)* összes munkák, gyűjtemények. Természetesen a kiadóktól, könyvkereskedőktől és antikváriusoktól igénybe vett könyvanyagot szintén szakok szerint kellett volna felállítani. FEJES azonban ennek az utasításnak nem tett eleget, a beérkező könyvanyagot nem osztotta szakokra, hanem könyvtárak, illetve cégek szerint együtt tartotta s ezzel lehetővé tette, hogy a nagy összeomlás után a jogos tulajdonosok több-kevesebb veszteséggel bár, de gyorsan visszakaphatták a tőlük elhurcolt anyagot.

A magán- és egyesületi könyvtárakat az eredeti utasítások szerint leltári jegyzék mellett kellett volna átvenniök a Gyűjtőtelep embereinek, minthogy azonban a legtöbb esetben a jegyzék nem állt készen, a könyvtárügyi politikai megbizottak már június 3-án 178/9. sz. a. felhatalmazták FEJEST, hogy oly esetekben, amikor a

könyvtárak katalogizálása hosszabb időt igénylő munka és gyors elszállítás szükséges, azokat leltár nélkül, nagyság szerint csoportosítva, darabszám is átvehesse. Az átvétel e sajátos módja ellen LUKÁCS György h.-népbiztos később kifogást emelt, mivel «egyes értékes könyvek kicserélhetők ily módon értéktelenekre». A könyvtárügyi politikai megbizottak július 29-én 843/9. sz. a. adott válaszukban kijelentik, hogy csak oly esetben vették át darabszám szerint a könyveket, «amikor gyors intézkedésről és nagytömegű, vagy nagy kötetszámú könyvtárakról» volt szó. Ez eljárást azzal indokolják, hogy a leltárkészítés «olyan mértékben sokszorozná meg a könyvtárak elszállításának és összegyűjtésének amúgyis nagy költségeit, mely költségek sok esetben nem állanak arányban a könyvtárak értékével», hogy nem tudnák vállalni a «Tanácskormány előtt az erre kiadott összegek nagyságáért a felelősséget». Ezenkívül ha minden egyes gyűjtemény átvételével heteket töltenének, veszni hagynák a többi gyűjteményeket. Még emellett a gyors munka mellett is megtörtént, hogy egyes esetekben majdnem megkéstek, mert időközben a gyűjtemény egyötödét széthordták. Voltak azonban esetek, amikor a «pusztán darabszám szerint» való átvétel épen nem volt indokolt. Így pl. a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa és Főfelügyelősége könyvkészlete esetében, melyről a leltár készen állott s amely épen nem volt kitéve a «széthordás» veszélyének.

A gyors és felületes átvételt főleg a lakásbiztosság zárlati osztályának türelmetlensége tette indokoltá, melynek emberei a könyvtárügyi politikai megbizottak intézkedését be sem várva, palotáról-palotára jártak s összeszedték a könyveket. A könyvtárügyi politikai megbizottak június 27-én tiltakoztak ez eljárás ellen, mire a lakásbiztosság zárlati osztálya felvilágosította őket, hogy emberei «jogosan és kötelességszerűen jártak el». Az ekként összegyűjtött anyag azután a zárlati osztály valamelyik raktárába került, ahonnan a Gyűjtőtelep emberei elszállították a könyveket és folyóiratokat, otthagya a rájuk nézve «értéktelen folyóiratokat». Minthogy az átvételt fiatal könyvkereskedő segédek végezték, ez az értékmegállapítás aligha történt valami lelkiismeretesen. Emel-

lett voltak zavarosban halászó egyének is, akik a könyvtárügyi politikai megbizottak nevével visszaélve, teljesen jogtalanul hurcolták el egyesek könyveit. Így pl. LANTOS Adolf följelentéséből kiderült, hogy TORNYAI dr. min. tanácsos könyveit illetéktelen egyének a Szabó Ervin Könyvtár nevében elszállították. A SÉNYI Péter «volt» fregattkapitány Ilka-utcai lakásán felvett leltáron szereplő 18 láda könyv pedig szőrén-szálán elsikkadt.

A Gyűjtőtelepre beérkezett könyvekről cédujkatalogust kellett készíteni. Ez azonban csak a kiadóktól és könyvkereskedőktől megrendelt könyvanyagról készült el 3—3 példányban.

A könyvgyűjtő és elosztó telep további feladata lett volna az ekként beérkezett anyagból a közkönyvtárak szükségleteit kielégíteni. A könyvelosztás munkájára azonban augusztus elejéig nem igen került a sor. Egy a telep vezetője által készített összefoglaló jelentés szerint a Vörös Örség a Tiszti Kaszinó könyvtárából 149 kötet, az Orsz. Kaszinó könyvtárából 174 kötet, a Józsefvárosi Kör könyvtárából 88 kötet, a VIDA-könyvtárból 14 kötet, a gr. ZICHY-könyvtárból 44 kötet és az ULLMANN-könyvtárból 45 kötet adományban részesült s ebből a mennyiségből a likvidálás folyamán 162 dbot visszaadtak. A kiadók anyagából pedig a Diákolvasó részére utaltak ki 323 kötetet, de ezt hiánytalanul visszakapta a telep a diktatura bukása után.

A proletárgazdálkodásra jellemző, hogy a közcélra lefoglalt anyagból, még pedig a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsától elvitt anyagból több könyvet kiutaltak VÖRÖSVÁRY Ferenc személyes használatára, tehát magáncélra is. A Telep nehézkes ügymenete — úgy látszik — a közoktatásügyi népbiztosságot nem elégítette ki. Legalább erre vall az a körülmény, hogy KÁRMÁN csoportvezető megbizta MARZALI Henrik egyetemi professzort, válogassa ki az Esterházy-utca 44. sz. a. PÁLFFY-féle házban levő könyvanyagból a történeti szeminárium részére szükséges könyveket.

A könyvgyűjtő és elosztó telep vezetősége által felfektetett

* Ezt 6000 K vételáron váltották magukhoz a könyvtárügyi politikai megbizottak özv. VIDA Lajosnétól.

«kimenő küldemények» c. könyvben foglalt feljegyzések szerint öt esetben szállítottak el a telepről könyveket 27.418.45 K értékben. Ebből a likvidáló bizottság 26.884.25 K értékűt visszaszerezett. A könyvek értékelésére jellemző, hogy a VÖRÖSVÁRY Ferencnek kiutalt 87 kötetet 179.70 K-val, a Győri Városi Könyvtárnak kiutalt 331 (helyesen 345 drbot) pedig 354.50 K-val értékelték akkor, amikor a legelejtesebb propaganda-iratok ára is 2—3 K-ra rúgott! VÖRÖSVÁRY Ferenc és a Győri Városi Könyvtár sem a könyveket nem adták vissza, sem pedig nem is fizettek, mivel a könyveket a gyűjtőtelep vezetőségének állítása szerint mint ajándékot tartották meg. A Győr város tanácsától nyert értesítés szerint a városi könyvtárnak megküldött gyűjtemény 69 propagandairat 5—5 példányából állott s a diktatura bukása után az egész készlet az ottani rendőrkapitányságnak adatott át megsemmisítés végett.

XIII.

A könyvtárügyi politikai megbizottak, a könyvek beszerzésének ilyen «észszerű» és «gazdaságos» központosítása mellett, a könyvtárak kötésszükségletének a központosítására is kiterjesztették figyelmüket. Már április 24-én megbízták PÍKLER Blankát, hogy a könyvtárak könyvkötészeti szükségleteinek biztosítása ügyében eljárjon. Ez eljárás eredménye a budapesti közkönyvtárakhoz május 22-én intézett 198. sz. körlevél, mely szerint a Sajtótermékek Szocializáló Osztálya könyvtári kötésekre a GOTTERMAYER Nándor-céget jelölte ki olyképp, hogy ez a cég csakis könyvtári kötésekkel foglalkozhatik. Azonban már június 27-én kénytelenek voltak jelenteni a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsa Könyvkötői Termelő Osztályának, hogy a GOTTERMAYER-cég «nem tudni mi okból, nem produkál eleget ahhoz, hogy nála lehessen központosítani az összes könyvtári kötésekét» s azért kéri még egy másik ilyen nagyobb üzem kijelölését. Ez meg is történt s július 7-én egy újabb körlevelükben közölték a budapesti könyvtárakkal, hogy GOTTERMAYEREN kívül a DÖRNER és HEIMBERG, továbbá a SZIGETI Lipót cég bízott meg a könyvtári

kötésekkel. Bár e cégek kijelölése a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsa javaslatára történt, ez a szakértő testület már július 29-én kénytelen bevallani, hogy a DÖRNER és HEIMBERG-cég nagyobb tételű könyvkötő-munkák végzésére nincs berendezve s kárpótlásul kilátásba helyezi, hogy a másik két üzemet megfelelő számú elsőrendű munkaerővel fogja ellátni. A nagyszabású központosítási terv tehát e téren nem válhatott valóra, s hogy maguk a könyvtárügyi politikai megbizottak is mily kétes eredményeket vártak e tervük megvalósításától, arra jellemző egy június 27-én a Révai Testvérek céghez intézett megkeresésük, melyben felkérlik, hogy a nála megrendelt, nyers ivekben levő példányokat köttesse be és csak bekötés után szállítsa be. Tehát a nagy garral hirdetett könyvtári kötések helyett már beérték volna a közkönyvtárak egyik legkevésbé megbízható kötésfajával, a kiadói kötéssel is.

Ugyanilyen megalkuvásra vezetett a könyvtárügyi politikai megbizottak egy másik szépen hangzó terve, mely a könyvtári felszerelések központi beszerzését lett volna hivatva máról holnapra megvalósítani. A könyvtártechnikai osztály vezetőjének, VÖRÖSVÁRY Ferencnek összefoglaló jelentése szerint az osztály megállapította az olvasótermek asztalai, székei és folyóirat állványai egységes típusát, a könyvraktárak polc (helyesebben állvány) rendszerét s a gyermek-olvasók berendezési tárgyait. De a megállapításoknál alig mentek tovább. Mindössze annyi történt, hogy július 23-án a Schlick-Nicholson gyárnál megrendeltek 500 drb Schlick-Vajda-féle vasállványt s 4000 polcot. Az egységes típusú asztalok, székek és egyéb felszerelési tárgyak megrendelésére még csak nem is gondoltak. E helyett rátették a kezüket a magán- és egyesületi könyvtárak szekrényeire és állványaira, melyeket a lakáshivatal zárlati osztályától kellett sok esetben kieroszakolni, igénybejelentéssel éltek a Lingel-gyárban készen levő 600 drb egy polcos multiform könyvszekrényre, melyet a közművelődési könyvtárhálózat mozgókönyvtárai részére kívántak felhasználni s lehetőleg az összes berendezési tárgyakkal együtt rekviráltatták el a könyvtári célokra kiszemelt helyiségeket. Szóval ipari termelésre a

proletárdiktatura itt sem volt képes, csupán arra, hogy fölélje a kapitalista társadalom «készleteit». Így a gyűjtőtelep a könyvekkel együtt beszállított a Lipótvárosi Kaszinóból 87 drb ujságtartót, az Orsz. Kaszinóból 3 könyvszekrényt, 2 folyóiratasztalt és 1 könyvállványt, az Orsz. Kath. Legényegyletből 5, a Józsefvárosi Körből 4, az Ügyvédi Körből, az Erzsébetvárosi Körből, az Orsz. Iparegyesületből s a III. ker. Demokrata Körből 3, az I. ker. Közjótékonysági Egyesületből 2, br. ULLMANN Adolftól és az Anna Kollégiumból 1—1 könyvszekrényt, a gr. BETHLEN-könyvtárból egy amerikai íróasztalt és 2 könyvszekrényt, a Regnum Marianumból 1 íróasztalt s egy Roneo-gépet, WEIXELGÄRTNERTől pedig 7 könyvszekrényt, 1 íróasztalt, 1 pultot és 1 könyvállványt. Az egyes szervek csodálatos mohóságára jellegzetes fényt vet az a levélváltás, mely egy «tarka terítő» körül támadt KÓHALMI és BALKÁNYI között. KÓHALMI aug. 1-én kelt levelében szóvá teszi, hogy BALKÁNYI az ő szobájából egy tarka aszalterítőt elvitetett. BALKÁNYI e terítőt augusztus 4-én visszaküldte ugyan, de fájó szívvvel s abban a reményben, hogy KÓHALMI mégis csak átengedi a nevezetes terítőt a Közgazdasági Főiskola közgazdasági szemináriuma részére, mivel «főiskolánknak ilyen terítőre — úgymond — annál nagyobb szüksége van, mert az előadásztalunknak a leltárban fölvetett terítőjét a szocialis termelés népbiztosságának malomipari szakosztálya elvitte.»

Ami végül a közkönyvtárak nyomtatványszükségleteit illeti e téren csupán annyi történt, hogy 10—10 ezer példányban elkészítették a Városi Könyvtár tervbe vett fiók- és gyári könyvtáraihoz szükséges ürlapokat, valamint 5000 példányban a gyűjtőtelepen raktározott könyvek nyilvántartó lapjait.

XIV.

A nagyszámban tervezett új könyvtárhoz szükséges személyzetet a könyvtárügyi politikai megbizottak egy kéthónapos könyvtári tanfolyamon vélték a kellő mértékben kiképezhetni. A tanfolyamnak, a tájékoztató szerint, az volt a célja, «hogy megismer-

tesse a hallgatókkal a modern közművelődési könyvtár belső adminisztratív munkáit, azok összefüggéseit, hogy megismertesse a hallgatóságot a népművelő könyvtár kölcsönző szolgálatának alapelveivel és hogy bevezesse őket a könyvpiar és a könyvkereskedelem ismeretébe». A tanfolyamon részt vehetett «minden 20-ik életévét betöltött egyén, ha előképzettségét, vagy szellemi képességét a tanfolyamot vezető könyvtárügyi megbizottak elégségesnek» találták. Valami nagy igényekkel az előképzettséget illetőleg aligha léptek fel, mivel kimondták, hogy «munkáskönyvtárak, szakegyleti könyvtárak vezetőinél félévi gyakorlati könyvtári működés elégséges előképzettségnek tekintendő». Húsz évnél fiatalabb egyéneket csak az esetben vettek fel a tanfolyamra, ha legalább két évi közkönyvtári működést igazoltak. Összesen 267 egyén jelentkezett a tanfolyamra, akiket a tanfolyam vezetői kétszer is revideáltak. A revízió alapján 184 hallgatót vettek fel, akik közül többen elmaradtak, úgy hogy a beiratkozott hallgatók száma 179-re rugott, a mihez még 30 kiküldött könyvtáros járult. A felvett hallgatók közül hetvenen jelentkeztek diáksegélyért. Ily segélyben egyenkint 600 K-val 62 hallgató részesült s ez egymagában 37.200 K-val terhelte meg az államot. A tanfolyam előadói különben elég szerényen 100—100 K-val díjaztattak óránként s ily címen 7000 K-t fizettek ki. Végül úgy tervezték, hogy az előadásokat nyomtatásban is közzéteszik, miért is két gyorsíró foglalkoztattak ez előadásokon, ami 2330 K költséggel járt.

A kurzus elméleti részét a megbizott előadók, részben vetített képekkel kísért, előadásai képezték. *A Tanácsköztársaság Könyvtárügye* c. hivatalos lapjuk 1. számában lenyomott program a következő. I. Általános könyvtárban: a) DIENES László: Könyvtártan (6 óra); b) HÓMAN Bálint és WALDBAUER Ilona: Tudományos könyvtárak. Kapcsolatban az Egyetemi könyvtár bemutatásával¹ (2 óra); c) KREMMER Dezső: Könyvtár és múzeum (2 óra). II. Könyvtárigazgatás és könyvtártechnika: a) SCHEIN Józsefné:

¹ HÓMANN Bálint, kit eredetileg egy egész előadássorozatra akarták rábírní, sikertelenül, többszöri lemondás után végül is egy órát tartott — minden díjazás nélkül — bevezetőül az Egyetemi könyvtár látogatásához.

Könyvek beszerzése (2 óra); *b*) PIKLER Blanka: Katalogizálás (6 óra); *c*) ENYVVÁRI Jenő: Osztályozó rendszerek (3 óra); *d*) BRAUN Róbert: Reference szolgálat (3 óra); *e*) KÖHALMI Béla: Kölcsönző módszerek (2 óra); *f*) DIENES László: Könyvtár és olvasó (2 óra); *g*) KÖHALMI Béla: Raktárrendszerek (2 óra); *h*) STAINDL Mátyás: Könyvtári statisztika (1 óra); *i*) LESSKÓ Béla és PALÁGYI Tibor: Elemi könyvtártechnika (2 óra). III. Könyvészeti ismeretek. Előadó: KÖHALMI Béla (2 óra). IV. A könyvpiar, könyvkiadás és könyvkereskedelem ismertetése: *a*) VAJDA Ármin: Papirgyártás (4 óra); *b*) KNER Imre: Nyomdászat (4 óra); *c*) CONRÁD Gyula: Sokszorosító eljárások (5 óra); *d*) JASCHIK Álmos: Könyvkötés (5 óra); *e*) WIESNER Jakab Emil: Könyvkiadás és könyvkereskedelem a kapitalista társadalomban (4 óra); *f*) LANTOS Adolf: A tudományos antikváriátus (1 óra); *g*) KÖHALMI Béla: A könyvkiadás és a kommunista társadalom (1 óra). V. Olvasás és könyvgyűjtés: *a*) VARJAS Sándor: Az olvasás lélektana (2 óra); *b*) VÁRADI Irma: Az olvasók lélektana (2 óra); *c*) KÖHALMI Béla és TODORESZKU Gyula: Bibliofilia és könyvgyűjtés (2 óra). VI. Irodalmi ismeretek: *a*) SZABÓ Dezső: A külföldi irodalom olvasmányi szempontból (7 óra); *b*) NÓGRÁDI László: Az ifjúsági irodalom (3 óra). Ezt kiegészítették volna «továbbképzés» címén BENEDEK Marcell, KIRÁLY György, RIEDL Frigyes, RÓZSA Dezső és WILDE János egyetemi kollégiumai, melyek hallgatása szintén kötelező volt a tanfolyam résztvevői számára.

Mint minden tervük, úgy ez előadás-programmjuk is több rendbeli változáson ment keresztül addig, amíg a megvalósításra sor került. Már a folyóiratukból különnyomatként megjelent *Tájékoztató és tanterv* is több tekintetben eltér az eredeti programmtól. Így az Általános könyvtártan csoportjában DIENES előadásai 6 órától 7-re emelkedtek. A könyvtárigazgatás és könyvtártechnika csoportja pedig egy egyórás kollégiummal bővült, melyre HOFFMANN Manó vállalkozott *Anyagkezelés* címén. Hasonlóképpen bővült a Könyvészeti ismeretek csoportja is, melynek keretében egy meg nem nevezett előadó a szocialista irodalmat volt hivatva ismertetni 3 órás kurzusban. A *Tanácsköztársaság Könyv-*

tárügye 4. számában olvasható beszámoló szerint azonban az ekként módosított programot sem tartották be. E szerint a szocialista irodalom ismertetését KOVÁCS Gábor vállalta el, az eredetileg kiszemelt HALASI Béla helyett, még pedig 4 órában. A külföldi irodalomról szóló előadásokat pedig SZABÓ Dezső helyett, aki időközben lemondott, BABITS Mihály vállalta el, még pedig KÖHALMI Béla életrajzában adott felvilágosításai szerint 4 órában 7 helyett. Viszont BRAUN Róbert előadásait 3-ról 6-ra, JASCHIKÉT pedig 5-ről nyolcra kellett felemelni, mivel «az eredetileg tervezett órák keretében nem hogy kimerítő, de általánosságban tájékoztató felvilágosítást sem» lehetett nyújtani. PALÁGYI Tibor: Elemi könyvtártechnika c. előadása szintén elmaradt s helyette dr. HUBERT Emil tartott előadást a modern iroda szervezéséről. De elmaradtak még, KÖHALMI szóbeli közlései szerint, TODORESZKU Gyulának és NÓGRÁDI Lászlónak előadásai is, akik részint betegség, részint egyéb okokból lemondottak. Viszont sem a program, sem a beszámoló nem emlékezett meg dr. TRÓCSÁNYI Zoltán 3 órás előadásáról, melynek a régi magyar nyomtatványok ismertetése volt a tárgya.

A tanfolyamot május 12-én nyitotta meg FOGARASI Béla csoportvezető a Tudományegyetem VI. sz. termében. Szerinte «eddig könyvtárosképzés a szó komoly értelmében nem volt, mert a kapitalista osztályuralomnak, amennyire nem volt szüksége jó könyvtárakra, annyira nem volt szüksége jó könyvtárosra, a jó könyvtáros fogalmának elmélyítésére, annak tudományos és társadalmi irányban való intenzív kiképzésére sem». Ahány szó, annyi valótlanosság. A könyvtárosok kiképzése épen a legtipikusabb kapitalista államokban: Angliában, az Északamerikai Egyesült-Államokban, Németországban, meglehetősen fejlett fokon áll, mindenesetre hasonlíthatatlanul fejlettebb fokon, amint azt a kommunista könyvtárosi tanfolyam, legalább amennyire ez a kezeim közé került előadásokból és előadástöredékekből megállapítható, képviselte. Sőt a tárgyalás rendszeressége, tudományos megalapozása szempontjából ez a kurzus határozott visszaesést jelent még azokkal a könyvtárosi tanfolyamokkal szemben is,

melyeket nálunk a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelő-sége dr. FEJÉRPATAKY László vezetésével több ízben rendezett.

Emellett a kommunista kurzus nem érte be azzal, hogy szakismereteket közöljön hallgatóival, hanem minden lehető és lehetetlen alkalmat megragadott, hogy osztálygyűlésre uszítson. DIENES László «könyvtártani» bevezető előadásában pl. ilyenek olvashatók: «Megléhetett azt tenni, hogy egy hatalmas gesztussal elvettük a burzsoáziától a jogtalanul kisajátított termelő eszközöket. El lehetett venni földjét, gyárait, aminek birtoklásával gazdasági rabszolgaságban tartotta évszázadokon keresztül a falusi és városi proletariátust, el lehetett tőle venni pénzét, házát, fényes berendezését, el lehetett venni autóját, amellyel gazdasági privilegiumának előnyeit kiélvezte. Azonban nem lehet elvenni egy gesztussal máról-holnapra a burzsoáziától szellemi javait — amennyiben ilyenekkel rendelkezik. Nem lehet és nem is szükséges, hogy elvegyük. Nem szükséges először azért, mert ezekre a szellemi javakra — ha egyáltalán vannak — nincs szükségünk. Ezek a szellemi javak — ha vannak egyáltalán — nem érik meg azt a fáradságot, hogy elvétessenek, másodszor azért sem, mert ha megérnék is s el is tudnánk venni, nem tudnánk azokat egyszerűen átadni, mint a lakásokat, a proletariátusnak.» Ime egy kis részlet annak bemutatására, hogy mit tanítottak a kurzuson «könyvtártan» címén. S hogy ez nemcsak a bevezető előadás tenorja volt, arra például felhozom SCHEIN Józsefnének a könyvek beszerzéséről tartott előadását, amelyben az az egyszerű művelet, hogy a könyveket a hely jobb kihasználása végett nagyság szerint csoportosítják, ekként iratott körül: «De azért korántsem kell hinni, hogy teljes egyenlőség uralkodnék a könyvek közt. Itt is úgy van, mint az életben legtöbbször — a nagyok nem férnek meg a kicsinyekkel». (2. előadás.) Ugyanez az előadó így határozza meg a «jó könyvek» fogalmát «azaz olyanok, melyek az olvasóközönseget olyan irányban, amilyent a könyvtár vezetősége kívánatosnak tart, befolyásolja». (3. előadás.) A könyvtár propagandisztikus célját hangsúlyozza KÖHALMI is, aki szerint «a kölcsönzés nemcsak formai ténykedés», hanem «eleven tett», mivel a kölcsönzés

lebonyolításával megbizott egyén «az olvasót a könyv kiválasztásánál... irányítja... befolyásolja». (Könyvkölcsönzés 6. előadása.) Dr. BRAUN Róbert pedig a TOLNAI Világlapja lexikonát ismertetve ekként csapja arcul a hazai kulturális törekvéseket: «TOLNAI az ismeretek népszerűsítése érdekében többet tett, mint a volt Magyarország hivatalos intézményei együttvéve». (1. előadás.) VÁRADI Irma az «Olvasók lélektana» c. előadásában ilyenek olvashatók: «A jó könyvtárosnak általában az a kötelessége, hogy az olvasó szerénységét a könyvtárral szemben lehetőleg hamar eloszlassa... A Szabó Ervin Könyvtár SZABÓ Ervin intencióinak megfelelően mindig arra törekedett, hogy az állami és egyesületi könyvtárakban oly szívesen látott «szerény, jól nevelt» közönség helyett követelőző közönséget neveljen magának. Még külsőségekben is kifejezésre juttatta ezt SZABÓ Ervin, aki egyszer egy gyermekkönyvtárt látogatott meg és amikor látta a könyvtárt megostromló gyermekhadat, azzal vigasztalta meg a kétségbeesett könyvtárost: «nem baj, majd ha felnőnek, annál inkább fogják követelni állampolgári jogukat». Vagy hogy «a könyvtár a kommunista társadalomban pótolja azt, ami eddig csak egyes emberek kiváltsága volt, hogy bemehettek egy könyvesboltba és megvásárolhatták azt, amit akartak, senkisémet kérdezte, hogy miért akarják.» Sőt még a Singer és Wolfner cég WIESNER-e is ekként áradozott: «A kommunizmus a könyvkiadásnak állami kezelésbe vételével rálépett arra az útra, amelyen korunkban járnunk kell... A kommunizmus úgy a könyvkiadás, mint a terjesztés nézőpontjából hatalmas perspektívát nyújt. A jó, igazán jó, művészi s csak kiváló könyv megteremtése a kommunizmus feladata.» (4. előadás befejező szavai, melyek utóbb töröltettek.) Pedig ez a néhány szemelvény nem az eredeti gyorsíró-feljegyzésekből van merítve, hanem az előadások kéziratából, melyeket úgy szedett össze felszólításomra KÖHALMI az egyes szerzőktől és szolgáltatott be október 14-én, vagyis olyan időpontban, amikor az előadásoknak idejük volt az előadókkal együtt visszafehéredni.

A feldolgozott adatok megbízhatósága szempontjából is sok szó fér ez előadásokhoz. Dr. BRAUN Róbert előadásaiban pl. aki-

nek az volt a feladata, hogy a közikönyvtárak könyvanyagát ismertesse meg hallgatóival, ilyen állítások hangzottak el: «a Larousse-féle francia lexikon legnagyobb alakú kiadása *kilenc* kötetből áll», a német *Minerva* az «egyetemek előadásait» is felsorolja, a magyar «Műveltség Könyvtára» a «Kultur der Gegenwart»-hoz hasonló, a Franklin-féle kézi lexikon «egészen rossz», ellenben a «Mindentudó kis lexikon» «adatai megbízhatók». KÖHALMI szerint a bibliográfiában a teljességre való törekvés «tudománytalan eljárásé inkább bibliofil és tisztára történelmi szempontokat, durva történelmi követelményeket tart csak szem előtt» s elretentő például idézi a párisi Bibliothèque Nationale katalógusát — ami nem bibliográfia, hanem katalógus. (Könyvészeti segédeszközök c. előadás.) ENYVVÁRI Jenő az osztályozás alapelveit megállapító bevezető fejtegetéseiben első és legfőbb követelményül azt állítja fel, «hogy a rendszert kitevő osztályok és alosztályok rendjét a tudományok és tudományszakok logikai sorrendjének megfelelően kell megállapítani». (I. előadás.) De a különböző rendszerek igen futólagos és hiányos áttekintése után teljesen megfelelnek e szemponttól s valóságos dicshimnusz zeng a DEWEY-féle tizedes rendszerre, mely mindennek mondható, csak logikusnak nem. De hát persze ezt követelte a SZABÓ Ervin-féle hagyomány, az egyetlen hagyomány, mely a kommunista könyvtárpolitikában is szent és sérthetetlen maradt. «Nagyon kívánatos, hogy egy könyvtár olyan gyorsan fogadja el e rendszert, amint csak lehet. Minden halasztás csak fokozott pénz- és idővesztéssel jár. Ne válasszon a pénztáros (így!) régi, rozsdás munkaeszközt és természetesen még kevésbé akarjon maga újat találni, amikor jobb áll rendelkezésre.» Szerencse, hogy DEWEY nem ezen a kurzuson nyerte kiképezését, különben sohasem alkothatta volna meg a maga rendszerét. — WIESNER szempontjának emelkedettségére jellemző ez a mondat: «Egy ifjúsági iratot oly alakban kell kihozni, hogy az olvasható, kényelmesen kezelhető s a szöveg pontos legyen, egyéb szempont mellékes». (III. előadás.) Valóban nem csoda, hogy a «kapitalista társadalom» pedagógus-szakemberei oly sokat panaszkodtak ifjúsági irodalmunk sivárságáról.

Egy másik hiánya volt e kurzusnak az összetartozó tárgyak túlságos elaprózása, ami szükségképen számos ellentmondásra vezetett. Így KÖHALMI a HOFFMANN-féle kikölcsonzó rendszer mellett kardoskodik, viszont VÁRADI Irma az ezzel éles ellentétben álló nyílt-polrendszerért tartja ideálisnak, mert ez a legalkalmasabb arra, hogy az olvasókban felkeltsünk «egy antikommunista érzést, a korlátlan jogot a könyvek felett». Ugyancsak KÖHALMI a HOFFMANN-féle rendszerből kifolyólag a mellett foglal állást, hogy az olvasókra az értelmi szintjüknek megfelelőnek ítélt könyveket igyekezzenek rátukmálni. VÁRADI Irma, bár az olvasók irányításának szintén hive, már kevésbé intranszigen. «Nem mi vagyunk hivatva, úgy mond, arra, hogy eldöntsük, hogy egy könyv kiből mit vált ki.» De nemcsak felfogásbeli, hanem ténybeli ellentmondással is találkozunk. ENYVVÁRI pl. azt állítja, hogy a Fővárosi Könyvtárban a könyvek felállítását a DEWEY-féle index-szám első négy jegye alapján történt. Ha ez igaz, akkor csak azon rövid idő alatt hajtatott végre, amely ENYVVÁRI és SCHEIN-né előadása közt eltelt, aki szerint a Fővárosi Könyvtárban a könyvek a raktár-rendszer szerint helyeztetek el, «azaz a könyvek tárgyukra, tartalmukra való tekintet nélkül a földolgozás sorrendjében egymás mellé kerültek».

Nagy hiánya végül az előadásoknak, hogy a könyvtártörténeti szempontok szinte teljesen figyelmen kívül hagyattak. ENYVVÁRI szakrendszer-áttekintésén és TRÓCSÁNYI előadásán kívül jóformán semmit sem hallottak a jelöltek a könyvtárral összefüggő kérdések történeti fejlődéséről, aminek ismerete nélkül komoly kiképzés el se képzelhető. E hiányt némileg pótolták azok a rövid előadások, melyeket a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői és dr. HÓMAN Bálint (I. program) tartottak teljesen ingyenesen abból az alkalomból, hogy a könyvtárlátogatások során a tanfolyam hallgatói az Orsz. Széchényi Könyvtárt és Egyetemi Könyvtárt is meglátogatták. Igen jellemző a kurzus irányzatosságára az a nyilatkozat, melyet egy jelen volt szem- és fültanú az egyik hallgatótól hallott, aki szerint az előadók folyton csak a Szabó Ervin Könyvtárt emlegették s ime a Múzeumban sok olyant láttak és hallottak, amiről sejtelmük sem volt.

Az elméleti kiképzést egy gyakorlati tanfolyam egészítette ki, melyet a program szerint a Szabó Ervin Könyvtár valamelyik fiókjában nyertek a rendes könyvtári szolgálat keretében. A tanfolyam gyakorlati részét előkészítő, június 30-án tartott értekezlet jegyzőkönyvének tanúsága szerint gyakorlatra már csak 82-en jelentkeztek, de «ezek közül is többen ki fognak maradni, részint önként, részint nem önként». A jelölteknek a gyakorlati kurzuson a következő 6 osztályon kellett volna átmenniök: rendelő, katalógizáló, osztályozó, nyilvános szolgálat, fiókközpont és fiók nyilvános szolgálat s DIENES javaslatára elhatározták, hogy minden emberről az egyes osztályok vezetői előre megállapított pontokba foglalt véleményt adjanak.

A tanfolyam legnagyobb hibája az volt, hogy vizsgát nem tartottak a végén, hanem kimondták, hogy azok, akik végig hallgatták, kívánatra bizonyítványt kaphatnak. Ezzel az egész tanfolyam komolysága veszendőbe ment.

XV.

A könyvtárügyi politikai megbízottak bibliografiai működése azzal indult meg, hogy április 22-én április 1-től kezdődő hatállyal kineveztették PETRIK Gézát, a magyar bibliográfia régi, érdemes munkását áll. bibliografussá. (L. *A Tanácsköztársaság Könyvtárügye* 1. sz.) Bár PETRIK-et az akkori álláspont szerint engedélyezhető legmagasabb fizetéssel, azaz 50 K napibérrel nevezték ki, az új állami bibliografus keveselte e fizetést, mivel KÖHALMI havi 2000 K-t helyezett neki kilátásba a felosztatott Magyar Könyvkereskedők Egyletével kötött szerződések alapján nyomtatott ívenként járó 160 K tiszteletdíj s havi 150 K-val díjazott külön munkaerő kárpótlása fejében. A félreértés azonban elsimult s PETRIK úgy látszik csöndesen folytatta a M. Nemzeti Múzeum Könyvtárában az 1901—1910. évi és 1911—1920. évi bibliográfia szerkesztését, anélkül, hogy a műből akárcsak egyetlen füzet is napvilágot láthatott volna a kommunizmus folyamán.

A Kurrens bibliografiát a Bibliografiai Intézet végleges megalkulásáig a szocializált könyvüzemek hivatalos lapja, a *Corvina* közölte volna a könyvtárügyi politikai megbizottaknak július 8-án a Szellemi Termékek Országos Tanácsa termelési osztályához intézett átirata szerint. Ezen időszakai bibliografia teljességét lett volna hivatva előmozdítani a Közoktatásügyi Népbiztosság július 16-án 60. K. N. sz. a. kibocsátott rendelete a kötelezpéldányok reformja ügyében (l. *A Tanácsköztársaság Könyvtárügye* 4. sz.), melynek fogalmazványát «észrevételeinek megtétele céljából» ugyancsak július 16-án küldönc útján kézbesítették dr. MELICH Jánosnak, akinek így eleve lehetetlenné tették, hogy állást foglalhasson a rendkívül zavaros rendelettel szemben. KÖHALMI ugyan július 17-én kelt levelében azzal mentegetőzött, hogy a rendelet az ő tudta nélkül jelent meg ideje előtt a *Tanácsköztársaság* c. hivatalos lapban s kilátásba helyezte, hogy a MELICH által javaslandó változtatásokat majd «belső rendelettel» fogják végrehajtani, de ezzel szemben joggal fel lehetett volna hozni, hogy a rendelet szövegét a vélemény beérkezése előtt semmiképp sem kellett volna közölni a Népbiztossággal, amely elé csak a végleges szöveg tartozott.

A rendelet a kötelezpéldányok számát négyben állapította meg s valamennyit a M. Nemzeti Múzeumba irányította, még pedig nem negyedévenként, hanem havonként egybegyűjtve. Miután a beszolgáltatott példányok «célszerű szétosztásáról, bibliografiai és statisztikai feldolgozásáról» a 7. §. szerint az Országos Könyvtárügyi és Bibliografiai Intézet gondoskodott volna, ez az intézkedés alig érthető. Csak arra lett volna jó, hogy minél bonyolultabbá és hosszadalmasabbá tegye az észszerűség és gazdaságosság elvét hangoztató könyvtárügyi politikai megbizottak eljárását. Ép oly érthetetlen az 5. §., mely szerint a Széchényi Könyvtár a nyomdatermékek átvétele után csupán a «beérkezett nyomdatermékek jegyzékét» adta volna át a Bibliografiai Intézetnek, holott ez a 9. §. szerint a tudós és laikus közönség tájékoztatására időszakonként feldolgozza és közzéteszi a beérkezett kötelezpéldányokat. Azt alig lehet föltételezni, hogy a Bibliografiai

Intézet a jegyzékek alapján készítette volna el a kurrens bibliografiát. Fölösleges komplikációt okozott volna továbbá a 6. §., mely kötelességévé teszi a Szellemi Termékek Országos Tanácsa Kiadói Termelő Osztályának, hogy a beszolgáltatás ellenőrzése céljából a Bibliografiai Intézettel, nem pedig a Múzeummal közölje a Nyomdai Termelő Osztálynak kinyomatásra átadott művek jegyzékét, valamint a nyomdai üzemek terén havonta beálló változásokat. Szerencse, hogy a zavaros rendelet végrehajtására nem jutott idő.

Az időszakos és összefoglaló magyar bibliografia mellett egyes szakbibliográfiák, speciális bibliografiai munkák s könyvtárügyi kiadványok előállítására is helyet talált az intézet feladatai sorában. Egyetlen tényleges kiadványuk *A Tanácsköztársaság Könyvtárügye* c. hivatalos reklámlap volt, melynek négy kis száma látott napvilágot. 2000 példányban készült s az első szám nyomdai számlája egymagában 3741 koronát tett. Ennek költségeit a Közoktatásügyi Népbiztosság május 28-án 15.425/9. sz. a. kiutalta ugyan, de jónak látta előre jelezni, hogy a folyóirat költségeit csak abban az esetben hajlandó biztosítani, ha a havi előállítási költség a 2000 koronát «lehetőleg» meg nem haladja. Később a könyvtárügyi politikai megbízottak elhatározták, hogy ezt a költséges lapocskát beszüntetik, illetve a *Múzeumi és Könyvtári Értesítővel* és a *Könyvtári Szemlével* egybeolvasztva, *Könyvtári Szemle* címén fogják kiadni DIENES László és KÖHALMI Béla szerkesztésében. Megmaradt volna továbbá a *Magyar Könyvszemle* is, mint «a régi magyar könyvekre és bibliografiára vonatkozó szakrevü» és mint «a tudományos könyvtárak és a múzeum könyvtárának hivatalos lapja», de természetesen nem az eddigi szerkesztővel, akinek helyébe egy szerkesztőbizottságot terveztek.

Szakbibliográfiák kiadásáról egyelőre nem esett szó, pedig dr. GOMBOCZ Endre egyetemi magántanár még június folyamán KÖHALMI jóindulatába ajánlotta *A magyar botanikai irodalom repertoriuma* c. művét.

Ellenben a szerző megkérdése nélkül kisajátították a SZINNYEI-féle *Magyar írók élete és munkái* c. bio-bibliografiai lexikon pót-

sorozatát, melynek elkészítésével e sorok íróját bizta meg még 1915-ben a Magyar Tudományos Akadémia. Ez volt ugyanis az ürügy, amellyel e tanulmány íróját a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége létszámából kiemelték, amikor egy június hó 22-én kelt, de csak július 10-én kézbesített népbiztosági rendelettel eddigi «illetményei meghagyásával» a pótkötetek szerkesztésével megbízták s hivatali munkahelyétül a Nemzeti Múzeum könyvtárát jelölték ki.

Mintegy két hetet töltöttem így kényszerű számkivetésben s ezt az időt arra használtam fel, hogy a *Magyar írók élete és munkái* részére megörökítsem azokat az egyéneket, akik tollukat a *Vörös Ujság* és a *Népszava* hasábjain a vörös terror szolgálatába állították.

A Bibliografiai Intézet kiegészítője lett volna a Könyvtárügyi és Bibliografiai Szakkönyvtár, melynek alapját szokott módszerrel a másébol akarták megvetni a könyvtárügyi politikai megbizottak. Bevezetőül körlevélben hívták fel a budapesti könyvtárakat, hogy bibliografiai segédeszközeik többes vagy feles példányait szolgáltatassák be. Ez a felhívásuk azonban teljes kudarccal végződött. Összesen 16 válasz érkezett be, valamennyi nemleges, csupán a M. Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtára ajánlott fel PETRIK Magyar könyvészet 1901—1910. c. mű utolsó füzetéből néhány példányt.

XVI.

Ezekben ismertettük a könyvtárügyi politikai megbizottak könyvtárügyi törekvéseit és tevékenységét. Bár négy hónap alatt igazi eredményeket még az erőszakosság ezen dicstelen korszakában sem lehetett elérni, annyi mégis megállapítható, hogy ami a a megbizottak törekvéseiben jó, az nem új s ami új, az nem jó. Egy központi katalógus és ezzel kapcsolatban egy a kutatókat felvilágosító iroda létesítése, a magyar bibliografia államosítása, a könyvtárosképzés, a tudományos könyvtárak szerzeményeinek rendszeresebbé tétéle, a budapesti és vidéki közművelődési könyv-

tári hálózat kiépítése, a könyvtárak anyagi szükségleteinek központi beszerzése, a könyvanyag bizonyos fokú középpontosítása, egy az egész ország területére kiterjeszkedő Vakok könyvtárának a megteremtése csupa olyan kérdés, melyet a külföld fejlettebb könyvtári viszonyokkal rendelkező államaiban részben vagy egészben már több-kevesebb szerencsével megvalósítottak s aminek hazánkban leendő megvalósítását, természetesen mindig az adott viszonyokra való figyelemmel, legutóbb e sorok írója sürgette *Könyvtári problémák* c. könyvében. Megvalósításuk a polgári Magyarországon elsősorban a pénzkérdésen akadt meg. A proletárdiktatura Magyarországon ez a kérdés nem játszott szerepet, mert hiszen pénzt hajlandók voltak a végtelenségig nyomtatni. Csakhogy a bolsevista pénzügyi gazdálkodásnak az volt a természetes folyománya, hogy a pénz szinte elvesztette minden cselekvőképességét.

A szociális termelésből fakadó jólét e korszakában oda jutottunk, hogy hiába voltak meg a tervek megvalósításához a látszólag korlátlan anyagi eszközök, ez eszközökkel még a leg-
elemibb szükségletek beszerzését sem lehetett biztosítani. Az Egyetemi könyvtárnál pl., mint láttuk, felmerült az újrakatalogizálás eszméje. A nagy munka keresztülviteléhez ember lett volna elég, de a katalogizáláshoz szükséges papírmennyiséget már nem tudták előteremteni.

Vagy nézzünk egy másik tervet, azt az igyekezetet, amelynek megvalósítására komolyan törekedtek négyhónapos uralmuk alatt: a könyvtárak könyvanyagának központi ellátását. Ezt a külföldön nem egy helyen szép anyagi sikerrel valósították meg oly központi szervek révén, melyek előnyös szerződések útján a kultúrcentrumoktól távolosó kisvárosi és falusi könyvtárak könyvszükségletét is tetemes árkedvezménnyel képesek kielégíteni. A könyvtárügyi politikai megbízottak e célra megteremtették a könyvek gyűjtő- és elosztó-telepét, mely két hónap alatt csupán munkabérek és fuvar-költségek címén 289.194 K 68 f.-nyi költséget okozott az államnak. Ily költséges és nehézkesen működő szerv nem hogy segített, hanem még rontott volna az eddigi, szerintük «anarchisztikus»

állapotokon s amellet még hihetetlenül meg is lassította volna a könyveknek a könyvtárba jutását.

Az a tervük, hogy tudományos könyvtáraink anyagának felhasználásával megalkossák a tudományos szakkönyvtár-rendszert, szerencsére már a helyiségekérdésen megakadt. Kivitel esetén a keserű csalódások nem maradtak volna el. Azzal pl., hogy összes tudományos könyvtáraink kifosztásával megalkották volna a műtörténeti szakkönyvtárat, korántsem érték volna el céljukat, egy teljes és tökéletes műtörténeti könyvtár létesítését. Ez az egyesítés némi kölcsönös kiegészítés mellett egy sereg duplumot eredményezett volna, de azért továbbra is megmaradtak volna azok a tátongó hiányok, melyek a szakembert kutatásaiban lépten-nyomon elkeserítik. Emellet a műtörténet egyes ágait művelő tudományos tanintézetek meg lettek volna fosztva eddigi szakkönyvtáraiktól, ami tudományos és pedagógiai szempontból egyaránt káros, ha nem végzetes következményekkel járt volna. Ezért említettem a műtörténeti könyvtárakat, mivel épen ezekkel kapcsolatban tették szóvá a multban azt a tényleg egészségtelen állapotot, hogy egyes rendkívüli drága munkákat, melyekből egy példány teljesen kielégítené az ország összes műtörténészeit, az egyes műtörténeti könyvtárak vezetői, akik egymástól teljesen függetlenül fejlesztik gyűjteményüket, mind megszerezték, míg viszont más, nem kevésbé fontos publikációk egyetlen könyvtárunkban sincsenek meg. Ezen az állapoton azonban könnyen lehetne segíteni olykép, hogy a rokonszakmákat gyűjtő könyvtárak vezetői közös konferenciákat tartanának, amelyeken a speciális kiadványok beszerzését felosztanák egymás között. Így azután meg lehetne akadályozni azt, hogy míg pl. a Grimani-Breviarium reprodukciója több könyvtárunkban is hozzáférhető, addig a miniatura történetében jóval fontosabb Józsuá-tekercs, vagy Vergilius-kodex reprodukcióját egyáltalán lehetetlen kézhez kapni.

Hogy a könyvtárügyi politikai megbizottak, «a könyvtárakkal összekötött tudományos kutatásnak» e legfőbb intézői a tudományos kutatás érdekeivel nem sokat törődtek, mutatja az is, hogy készek lettek volna feldarabolni egyetlen általános tudomá-

nyos könyvgyűjteményünket, az egyetemi könyvtárt, ahelyett, hogy annak minden irányú fejlesztését és kiegészítését — akár egyetemi könyvtár jellege fenntartásával, akár anélkül — könyvtári politikájuk középpontjává tették volna. Egy ilyen, az emberiség szellemi termelésének minden ágára kiterjedő általános könyvtár nélkül egészséges tudományos élet nem képzelhető s egyetlen mentségük csak az, hogy oly irány szolgálatába szegődtek, mely a tudományegyetem tanárait politikai nézeteik alapján mozdította el helyükből s a nyers testi erőt kívánó munkát fogadta el a legfőbb érték mérőnek. Hogy mily lelkiismeretlen könnyelműséggel kezelték a megbizottak a tudomány érdekeit, arra igen jellemző az a tettük, hogy az orvoshallgatók szakképzését szolgáló Diákolvasó orvosi szakkönyveit nem a legkiválóbb orvostanárak útmutatása nyomán, hanem egy egyetemi hallgató kijelölésére szerezték be — 50—60 példányban.

De a közművelődési könyvtárak terén sem jártak el nagyobb körültekintéssel. A könyvgyűjtő- és elosztótelepnek jobbára könyvkereskedősegeidekből álló tisztikarára bízták annak megállapítását, hogy az elhurcolt könyvtárakból mi a rájuk nézve értéktelen folyóirat s őket hatalmazták fel a beszállított anyag selejtezésére is. A fődolog náluk nem a könyvek belső értékének elbirálása, hanem a propaganda volt. A Közoktatásügyi Népbiztosság és a szocialista párt megjelent és megjelenendő kiadványait, mint láttuk, vaktában 2—2 ezer példányban megrendelték. Ugyane kiadványokat a törökbalinti közművelődési könyvtár részére is megrendelték, még pedig a fontosabbakat 2—2 példányban, s jellemző rájuk, hogy annak megállapítását, hogy mi hát a fontosabb, a Szellemi Termékek Orsz. Tanácsára bízták.

Csakis uralmuk rövidségén s a dologi előfeltételek hiányán múlt, hogy nagyobb zavarokat nem okoztak a könyvtárak belső életében. Egyik legfőbb principiumuk az egyedül üdvözítő egyformaság elve volt. A Városi Könyvtárban kialakult gyakorlatot, az egyetlen, amelyet igazán ismertek s amelyre a tudatlanok nyugodt merészségével esküdtek, akarták ráerőszakolni Magyarország összes közkönyvtáira. Így az összes könyvtárakban kötelezővé tétetett volna

a tizedes rendszer szakbeosztása, mely szülőföldjén, Amerikában sem tudott végleges diadalra jutni s amelyet Európában, amikor a brüsszeli nemzetközi Bibliografiai Intézet megteremtői ide átplántáltak, a legkiválóbb francia, német és olasz könyvtári szakemberek ritka egyértelműséggel és a legkülönbözőbb szempontok és okok alapján, mint a mi viszonyainknak és a tudományosságának meg nem felelőt, elutasítottak. Fölöslegesnek tartom ezeket a mi szakirodalmunkban is elhangzott érveket itt újból felsorakoztatni, mert hiszen a könyvtárügyi politikai megbízottakat és körüket érvekkel jobb belátásra bírni ezen a téren eddig sem sikerült. Csupán egy *argumentum ad hominem*-et említek: Melwill DEWEY-nek, a tizedes-rendszer megalkotójának azért kellett annakidején megválnia a newyorki *Public Library* vezetésétől, mivel — tagja lett egy antiszemita klubnak. Ez talán lelohasztja a tizedes-rendszerrel szemben bizonyos körökben oly általános lelkesedést. Szerencsére ezen a téren sem jutottak tovább az első kezdeményező lépéseknél.

A könyvtárügyi politikai megbízottak négyhónapos szereplése egészében meddő korszak a hazai könyvtárügy történetében. Kítűzött programjukból, mely csupán két új momentumot tartalmazott: az élesen elhatárolt szakkönyvtárak felállításának és a belső szervezet teljes egyöntetűségének gondolatát, jóformán semmit sem voltak képesek megvalósítani, jóllehet a könyvanyag előteremtésénél oly erőszakos módon jártak el, aminőre egyhamar nem volt példa.

Háromfélezer évvel kell visszaforgatnunk a történelem lapjait, hogy a könyvtárlétesítés hasonlóan erőszakos módszerére akadjunk s ezt is a proletárdiktatura megteremtőinek fajrokonai, a sumirok kultúráját a maguk részére kisajátító asszirok követték el. ASSUR-BANI-PAL «létesítette» úgy a maga könyvtárát, hogy birodalma városaiban kiküldötteivel összeszedette a magánosoktól és a templomoktól az agyagtáblácskákat, s miként egyik kiküldöttéhez írt parancsában olvashatjuk, szigorúan megtiltotta, hogy bárki is visszatartani merészeljen ilyen táblácskákat. «Ha valahol olyan tábláról hallasz, írja a királyi ukáz, melyet nem idéztem, nézz utána s ha az jó palotám részére, vedd el és küldd

el nékem.» Csakhogy míg ASSUR-BANI-PAL ekként «létesített» könyvtára évezredekkel élte túl a birodalom bukását, kései fajrokonai már nem voltak ily szerencsések: hasonló jogalapon nyugvó szerzeményeik alig néhány nappal bukásuk után ismét vissza-kerültek a szegény kifosztottakhoz. Csupán egy-két kötet maradt az általuk kegyelt könyvtárakban, e szégyenletes korszak néma tanujaként.

GULYÁS PÁL.